

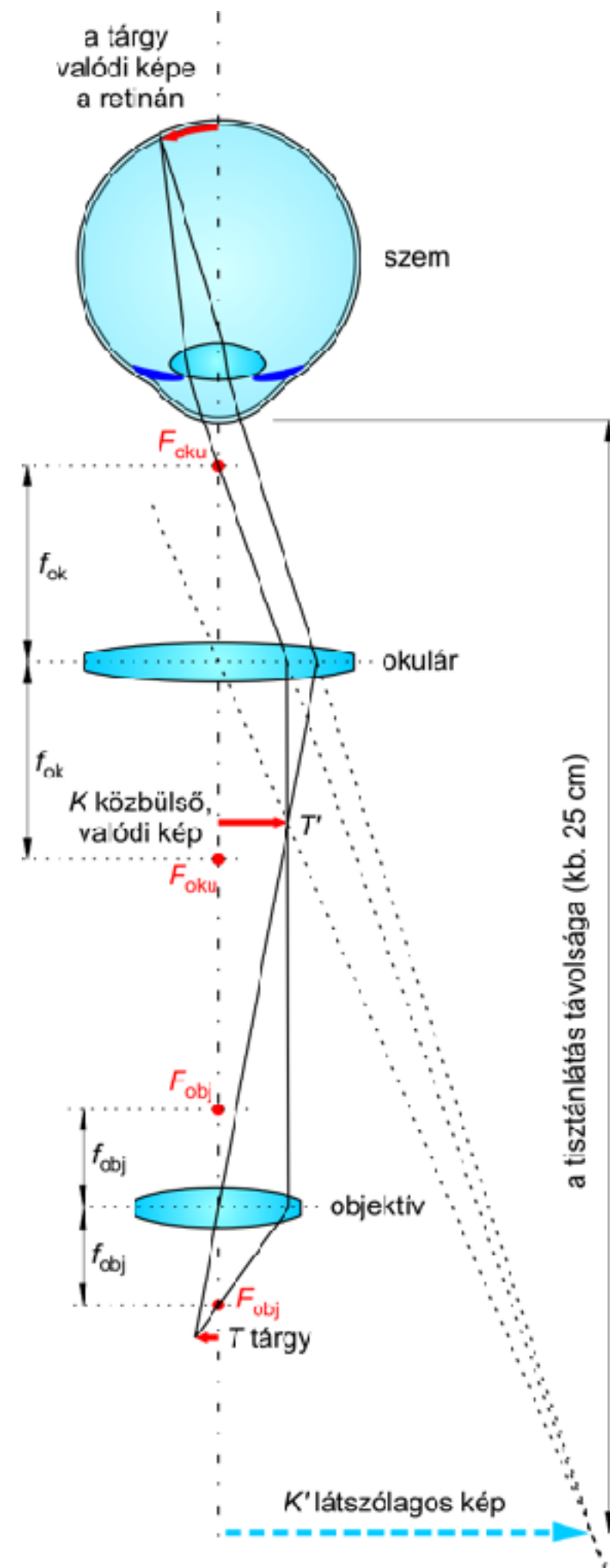
Nagyfelbontású mikroszkópos módszerek Egymolekula biofizika

Kellermayer Miklós

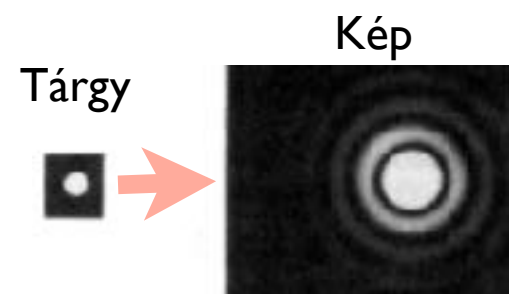
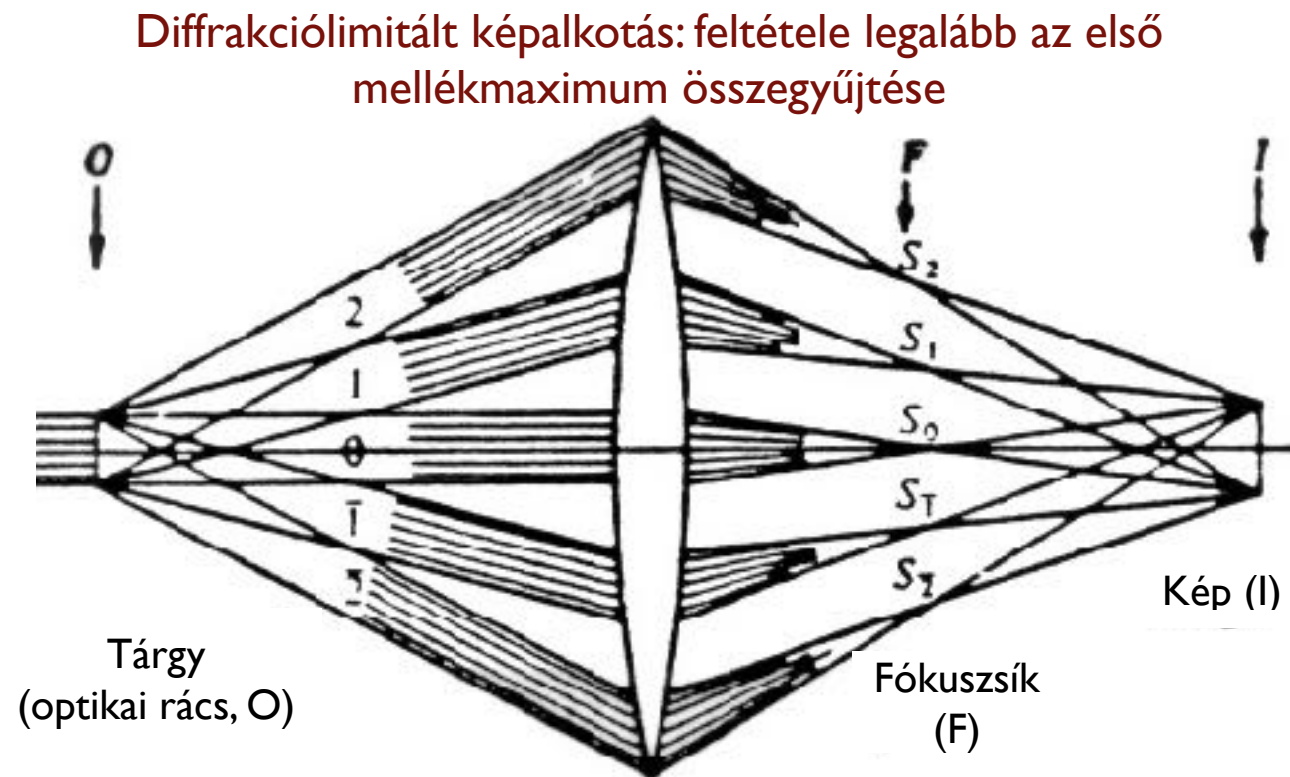
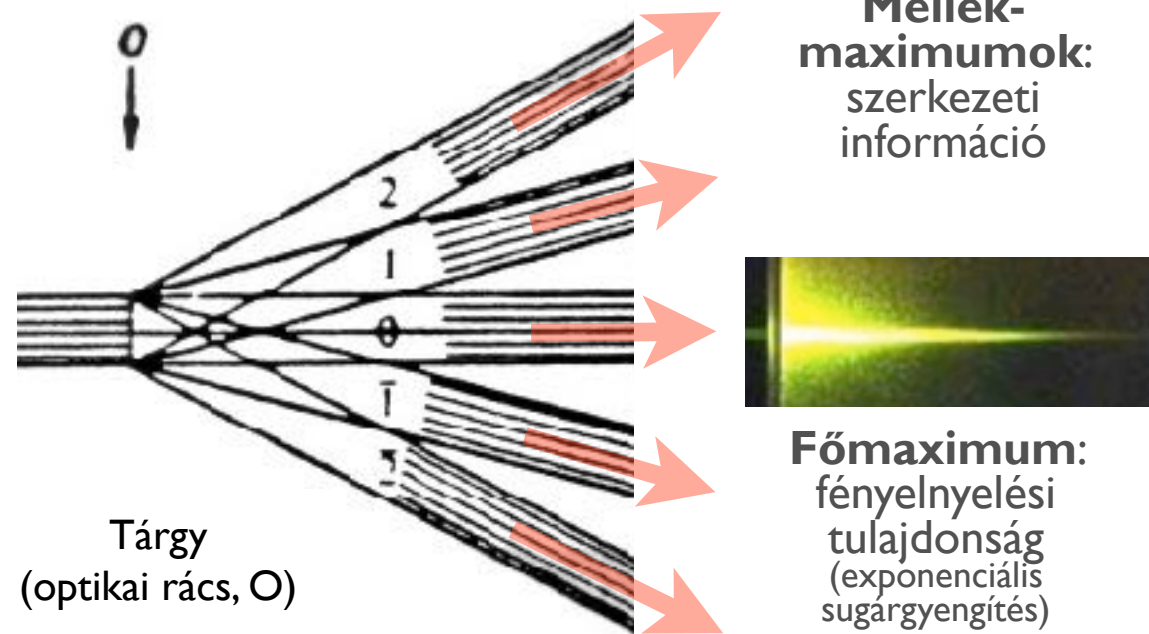
Semmelweis Egyetem
Biofizikai és Sugárbiológiai Intézet

Képzalkotás az összetett fény-mikroszkópban

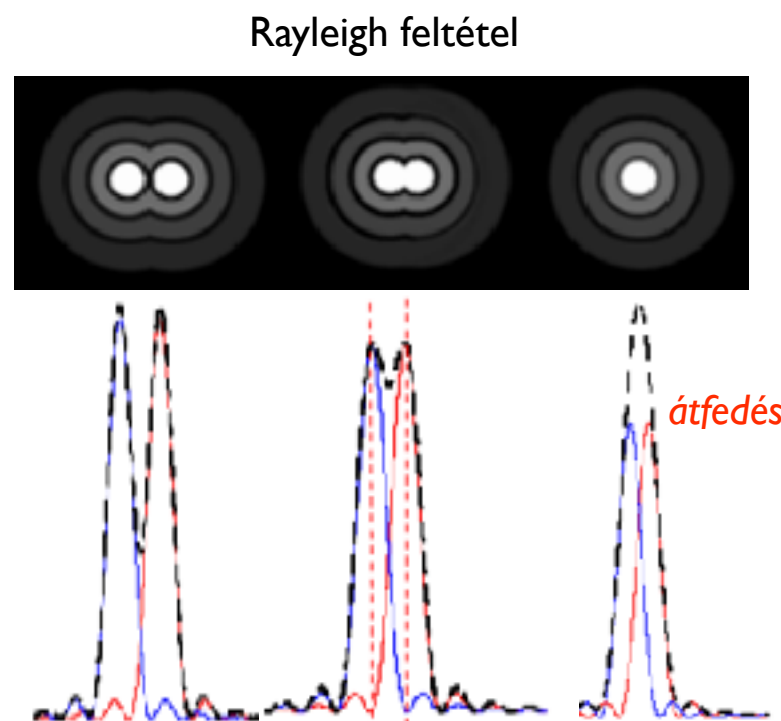
- Nagyított, fordított állású virtuális kép
- Leképezés feltétele: egy járulékos lencse (szemlencse) optikai útba helyezése

A fénymikroszkóp feloldóképeségét a hullámtulajdonság korlátozza

Diffrakció miatt: pontszerű tárgy képe elhajlási korong (Airy disk)

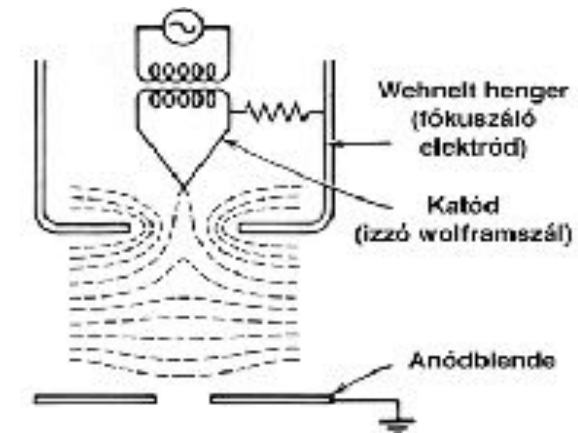
Legkisebb feloldott távolság (Abbé-képlet):

$$d = \frac{0.61\lambda}{n \sin \alpha}$$

λ = hullámhossz
 n = közeg törésmutatója
 α = optikai tengely és legszélső nyaláb által bezárt szög

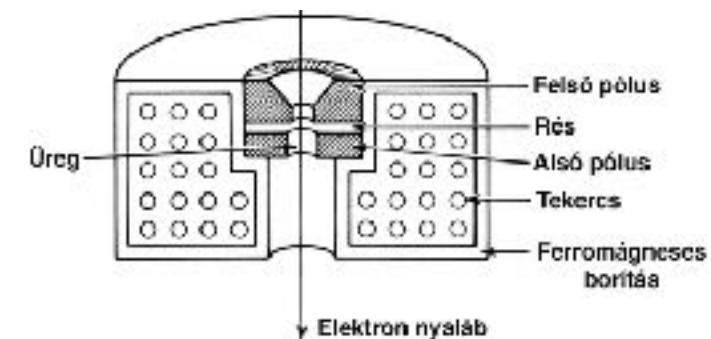
Elektronmikroszkóp

Sugárforrás:
elektronágyú

Ernst Ruska
(Nobel-díj 1986)

Fókuszálás:
elektronnyaláb
kitérítése
mágnestlencsével

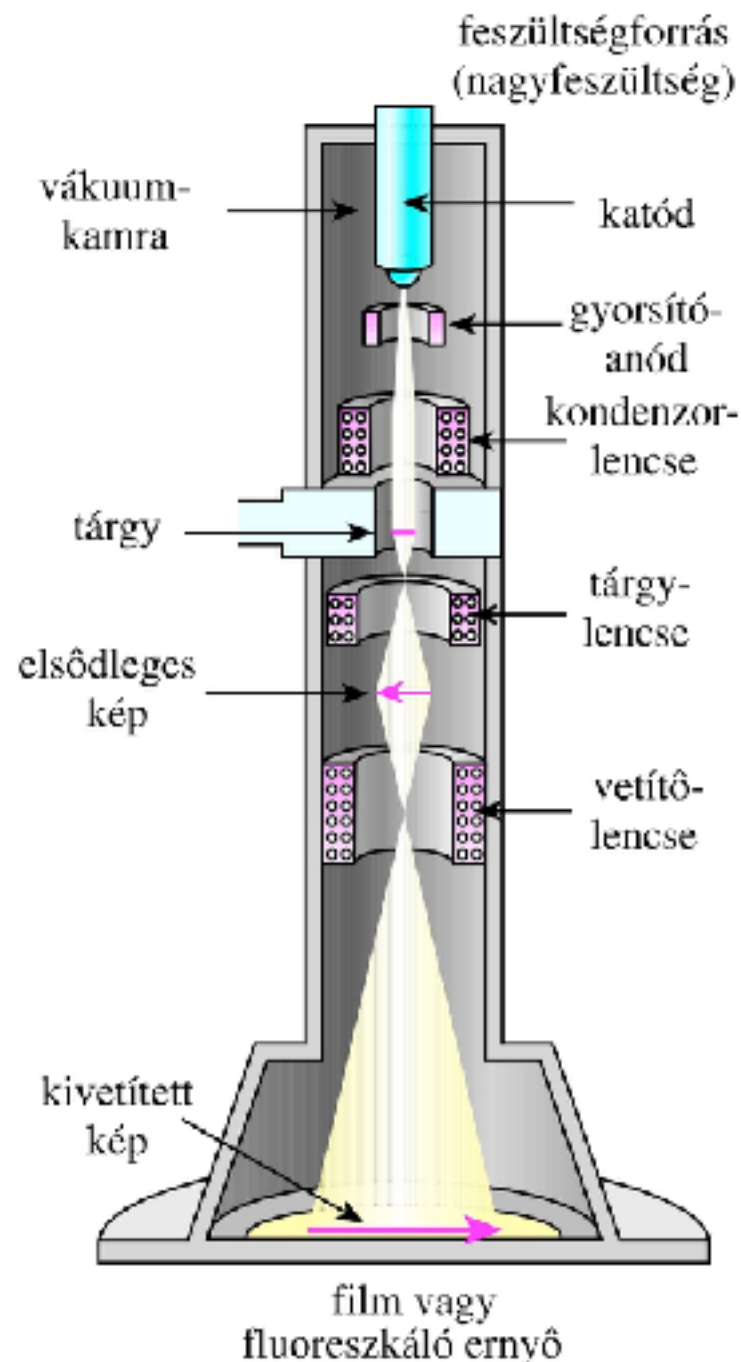

F =elektronra ható erő; e =elektron töltése; B =mágneses térerő; V_e =elektron sebessége; α =optikai tengely és a mágneses tér iránya által bezárt szög

$$F = eBV_e \sin \alpha$$

Feloldóképesség: $d = \frac{\lambda}{\alpha}$

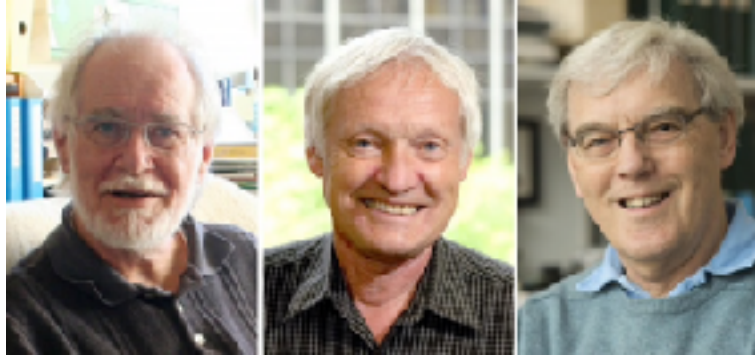
d =legkisebb feloldott távolság
 λ =”de Broglie” hullámhossz
 α =optikai tengely és a mágneses tér iránya által bezárt szög

Transmissziós elektronmikroszkóp (TEM)

de Broglie hullámhossz alapján elméleti $d \sim 0,005 \text{ nm}$ ($=5 \text{ pm}$)

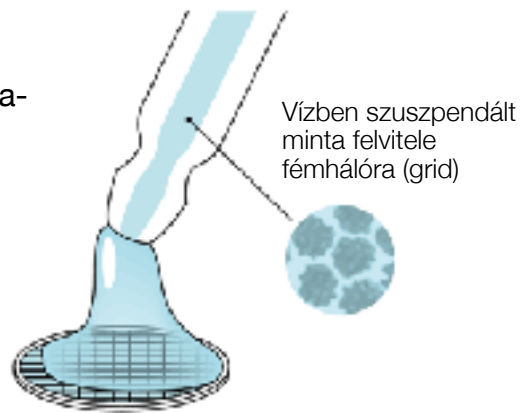
Kémiai Nobel-díj 2017: Krioelektron mikroszkópia

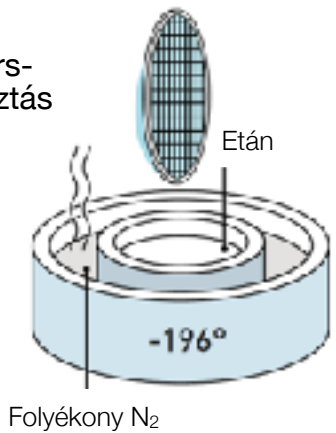
Jacques Dubochet, Joachim Frank, Richard Henderson

Mintapreparálás

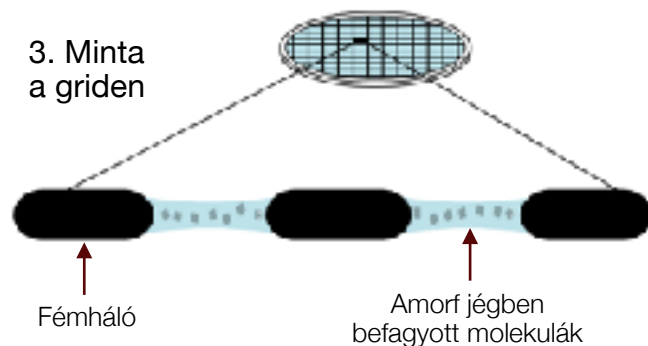
1. Minta-felvétel

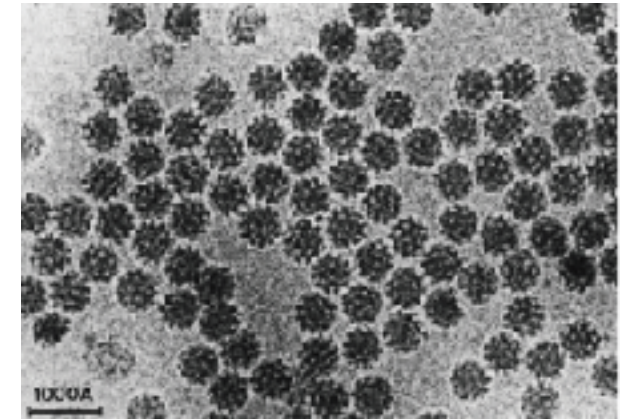
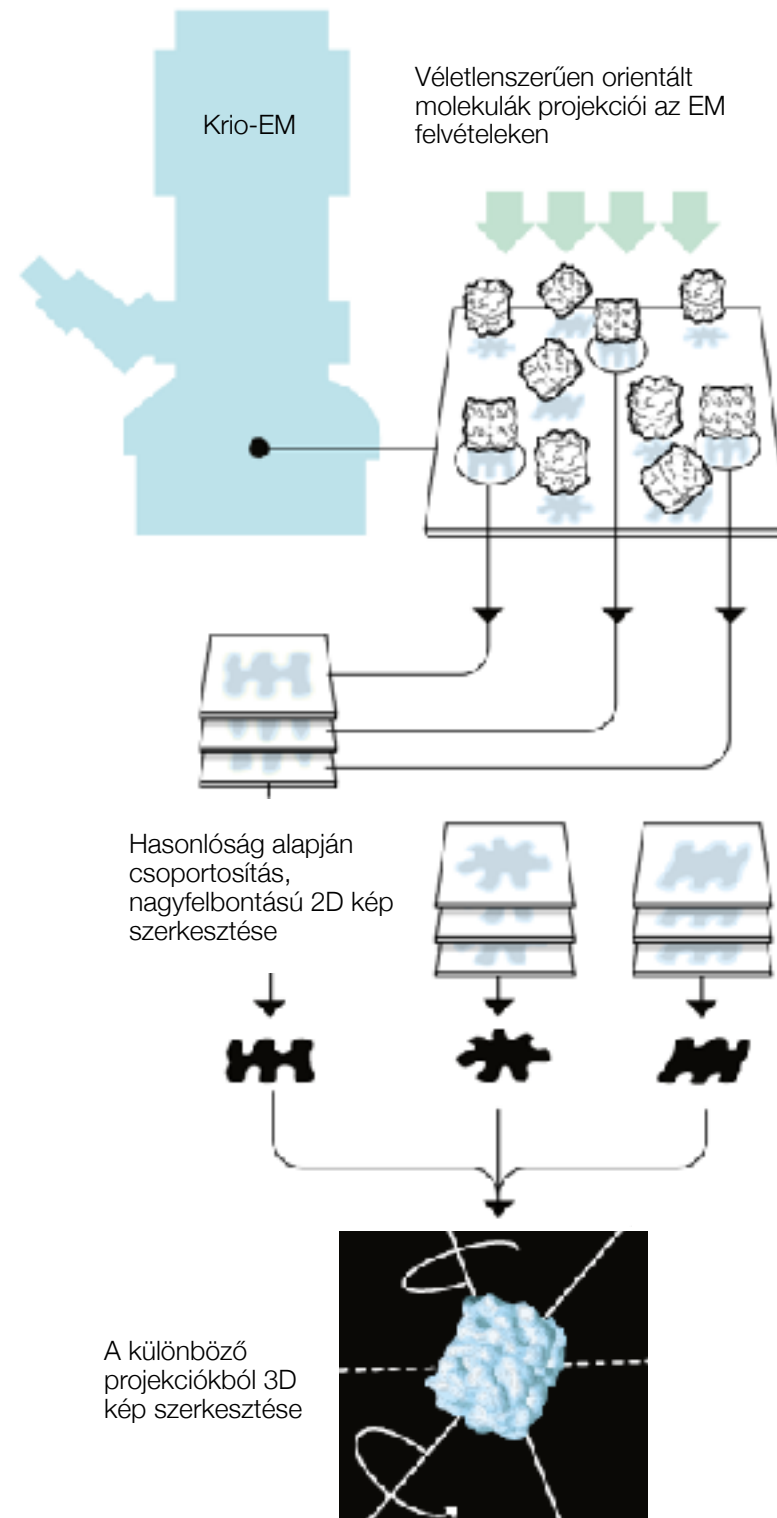
2. Gyors-fagyasztás

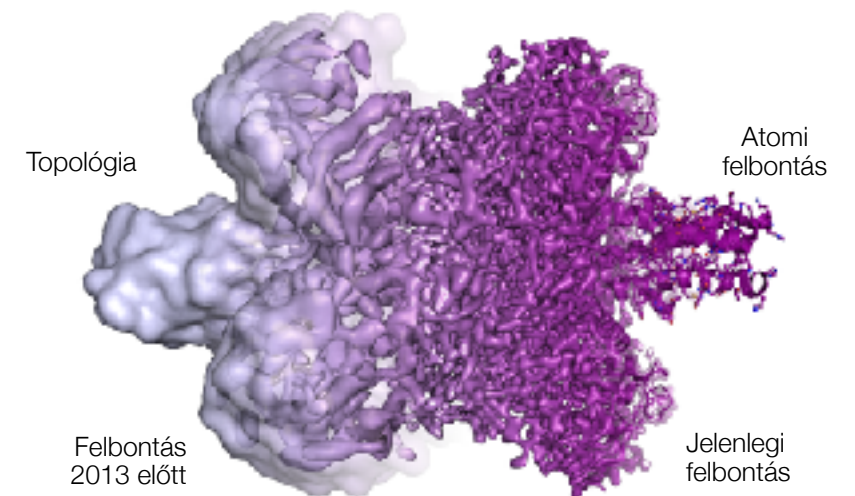
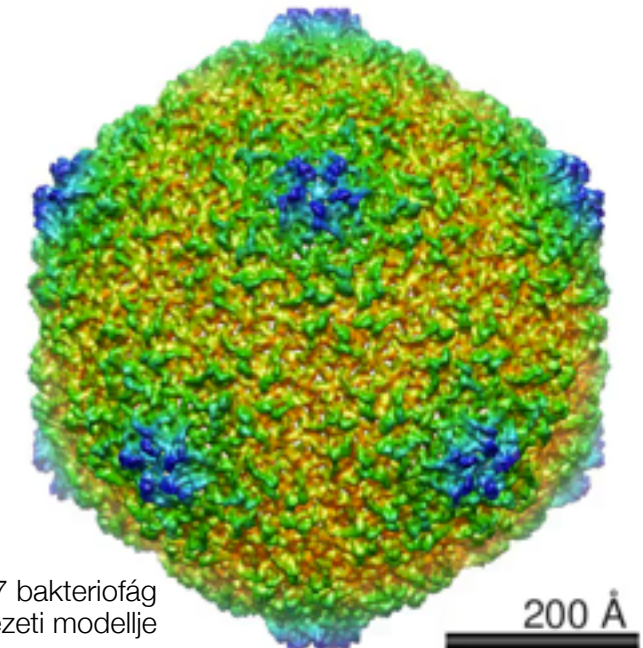
3. Minta a griden

Krio-EM felvétel és képrekonstrukció

Első krioelektron mikroszkópos felvétel vírusokról (Dubochet, 1984)

Szuperfelbontású mikroszkópia

Kémiai Nobel-díj, 2014

Eric Betzig

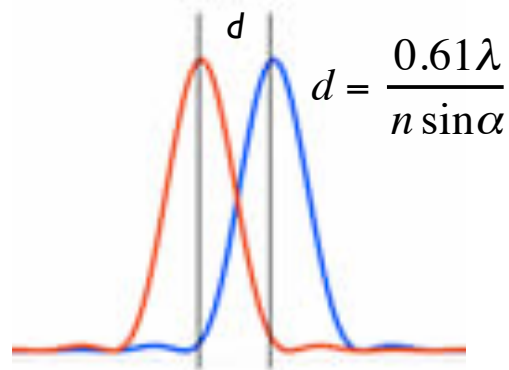

Stefan Hell

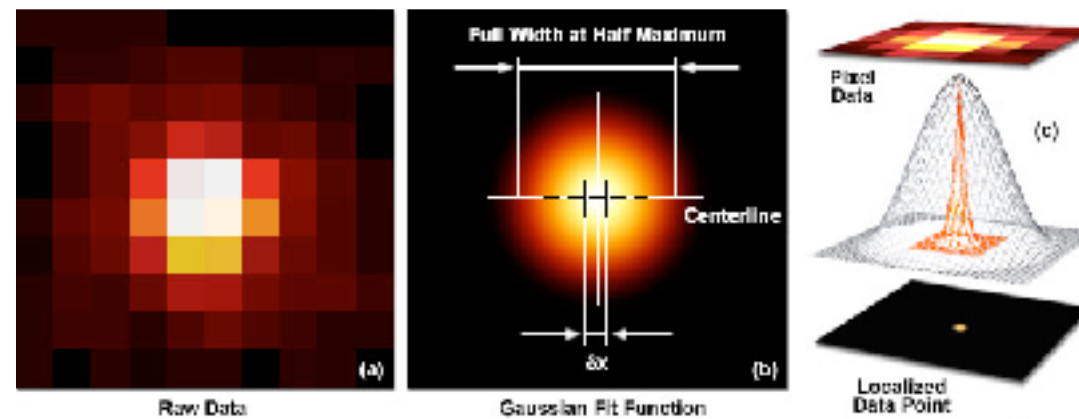

William E. Moerner

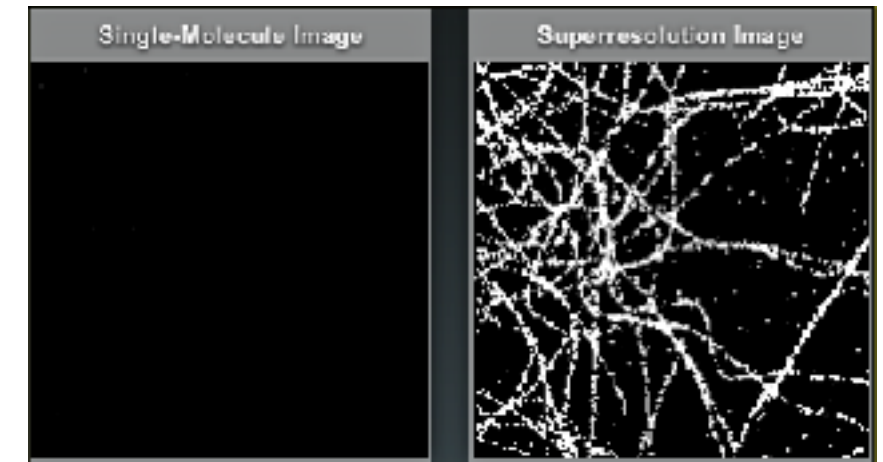
Feloldási probléma
(Abbé-elv)

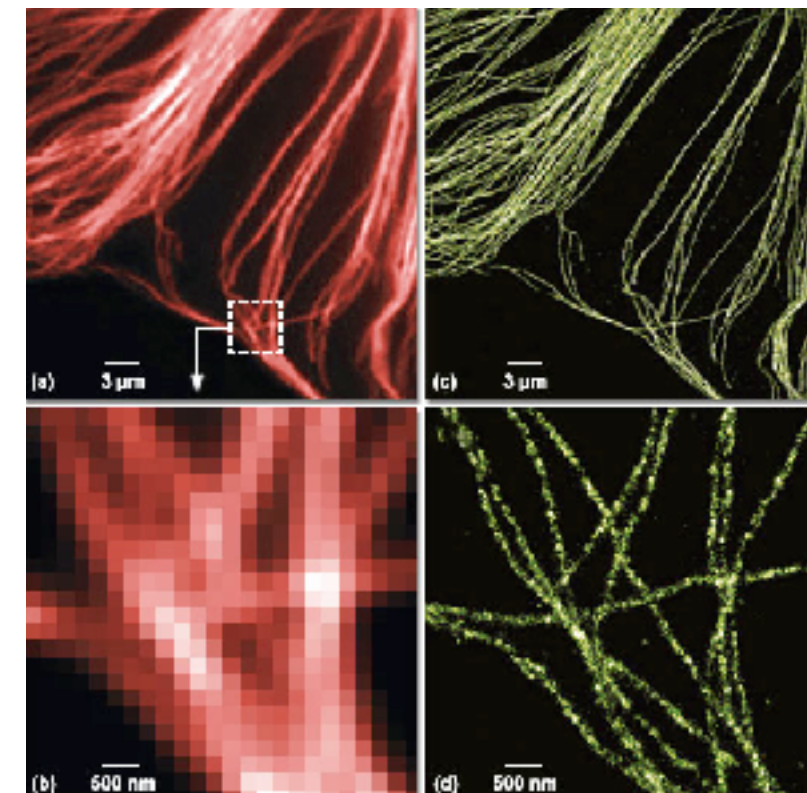
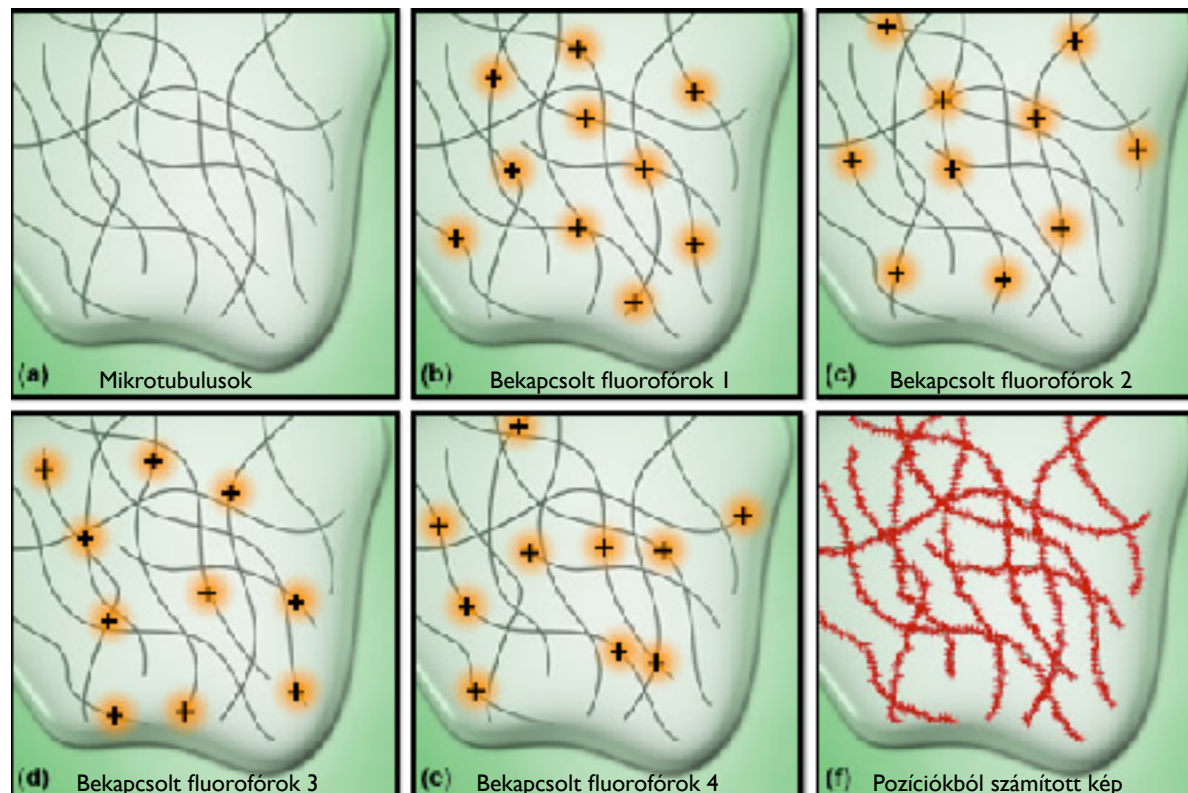
Pozíciómeghatározási probléma
(pontosság a fotonyszámától függ)

“Sztochasztikus” adatgyűjtés egyedi fluorofórokról

STORM (“stochastic optical reconstruction microscopy”); PALM (“photoactivated localization microscopy”)

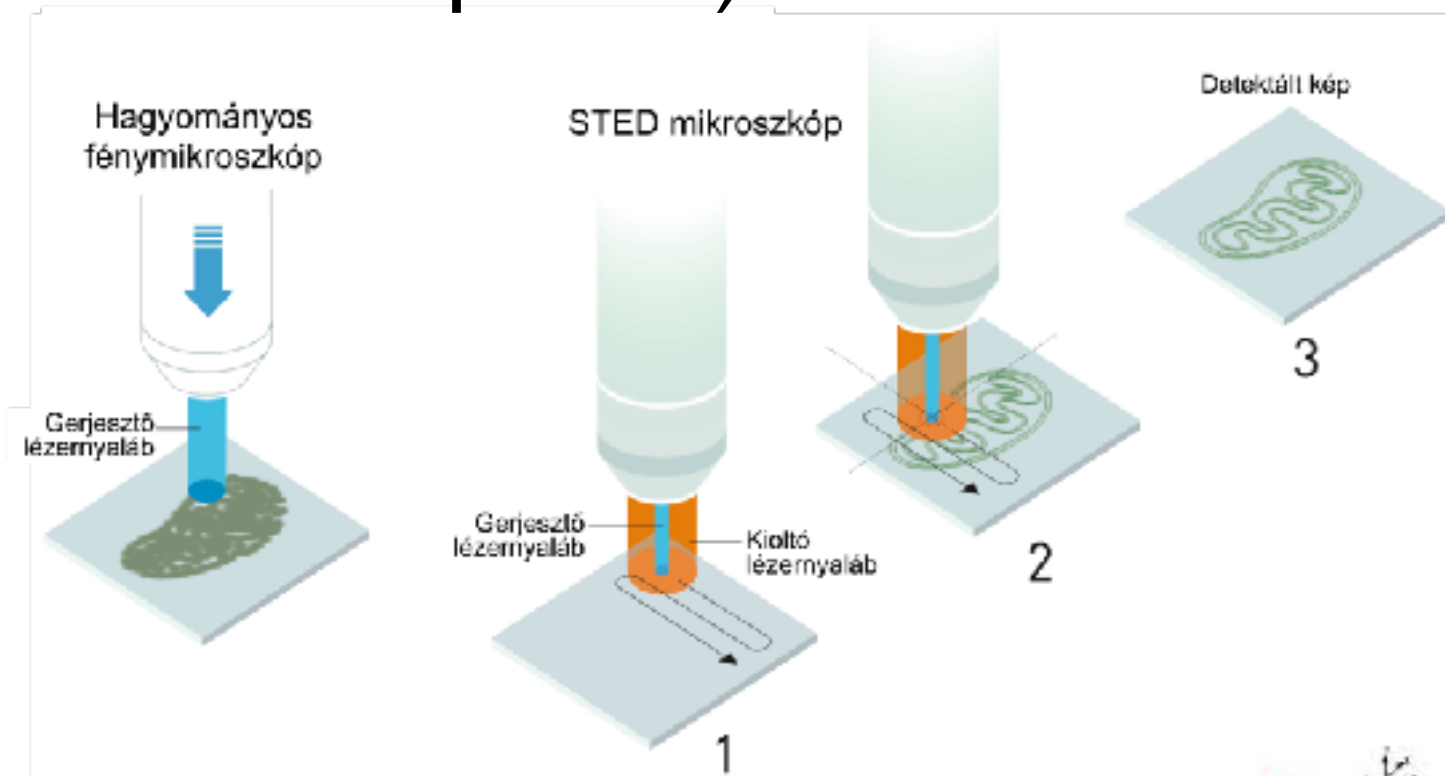
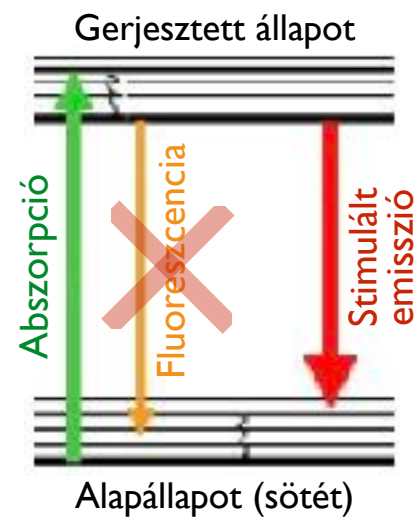
Adatgyűjtési
folyamat

Mikrotubuláris
rendszer

STED mikroszkópia (STimulated Emission Depletion)

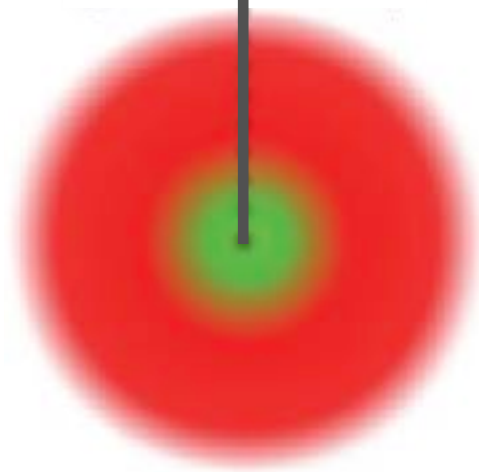
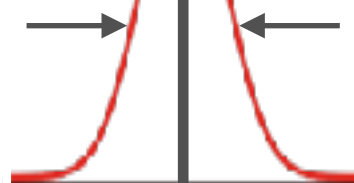
Stefan Hell
(Nobel-díj 2014)

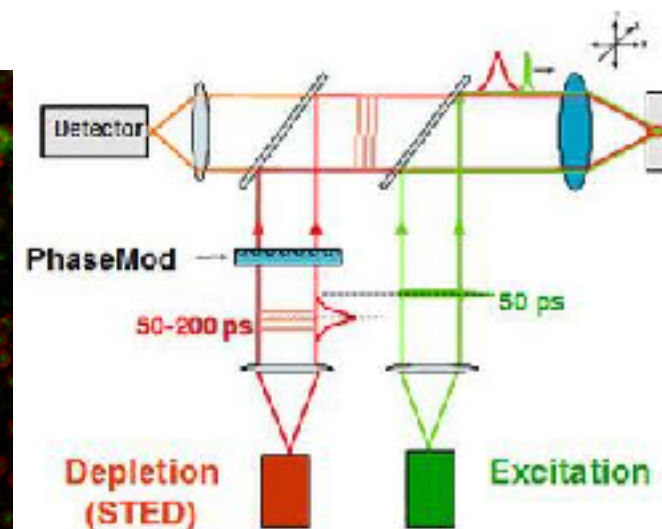
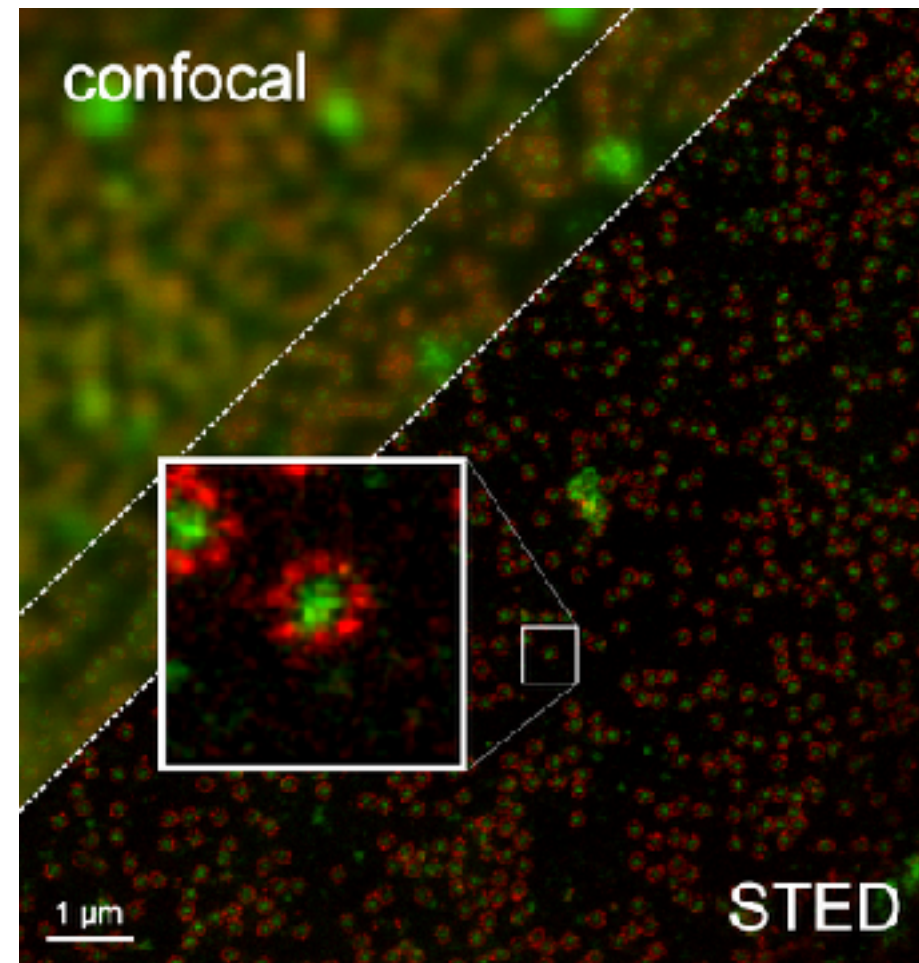
Hell:
$$d = \frac{\lambda}{2 \cdot NA \sqrt{1 + I/I_s}}$$

Abbé:
$$d = \frac{\lambda}{2 \cdot NA}$$

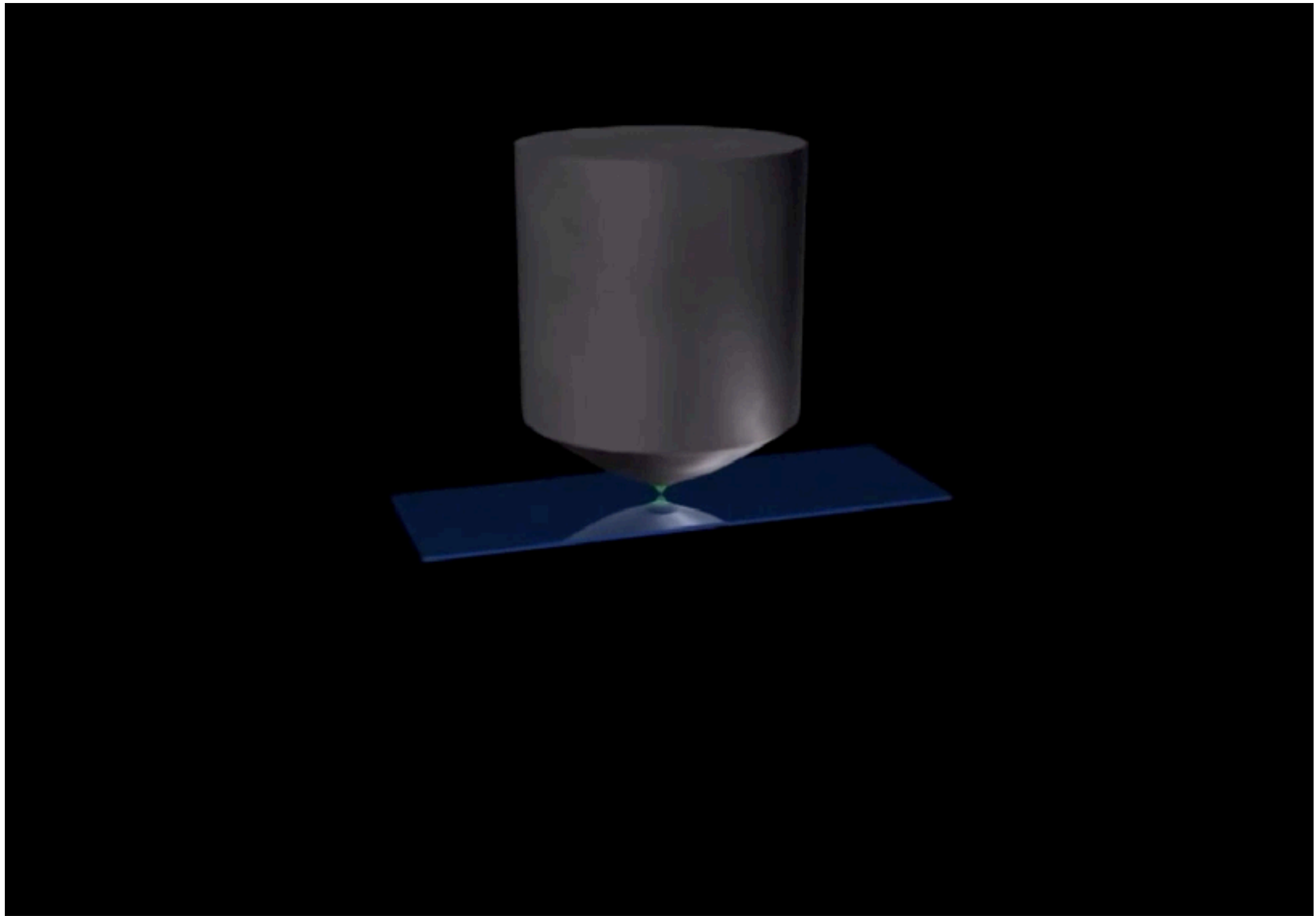

Depletáló lézer intenzitás (I) növelése

Maghártya pórus
komplexek STED
mikroszkópos képe

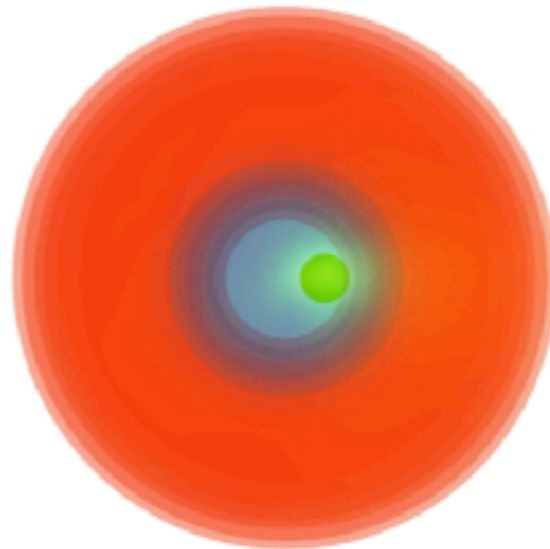
STED mikroszkópia

RESCue STED

RESCue-STED

Probléma:
a fluorfórra eső
intenzitás hatalmas
(~MW/cm²)

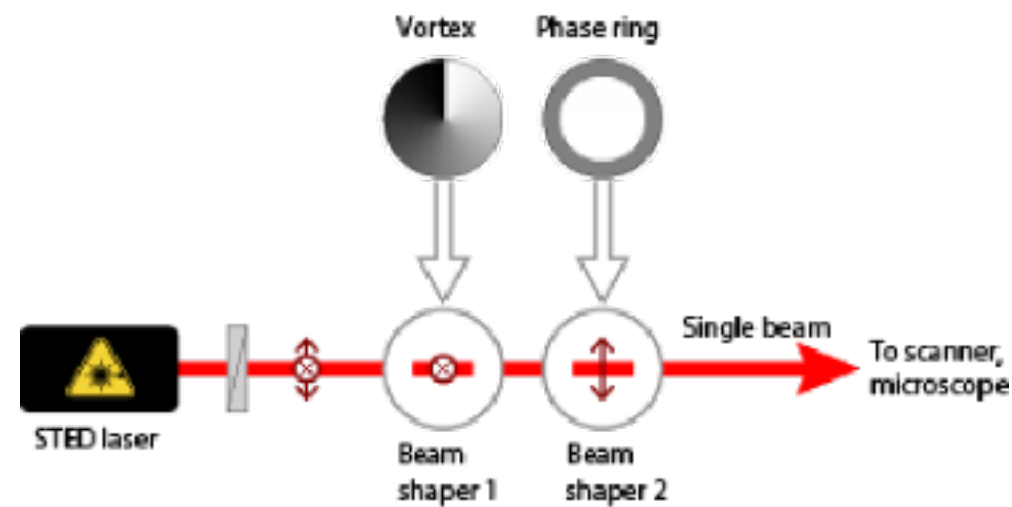

Laser beam duty cycles intelligently
adapt to sample structure

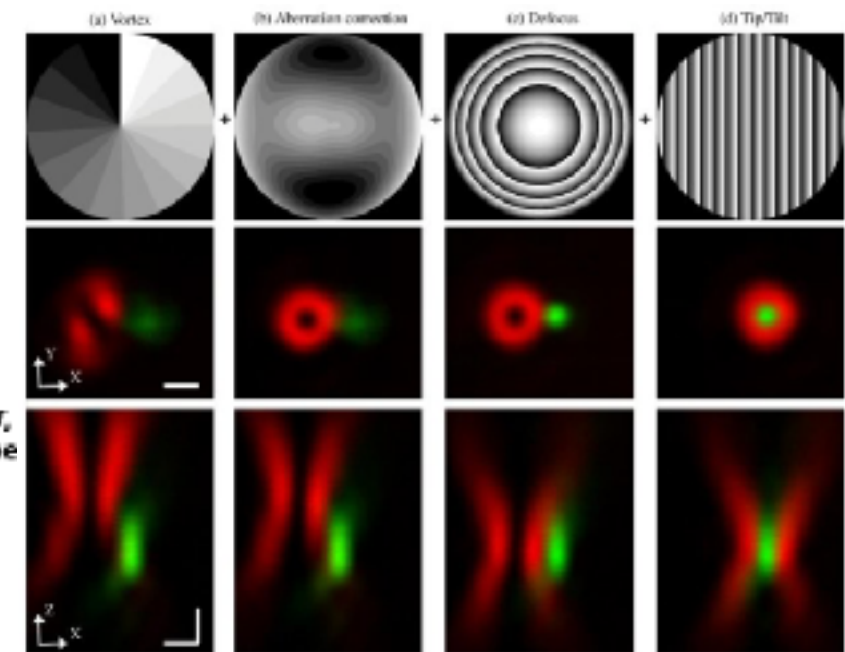
3D STED

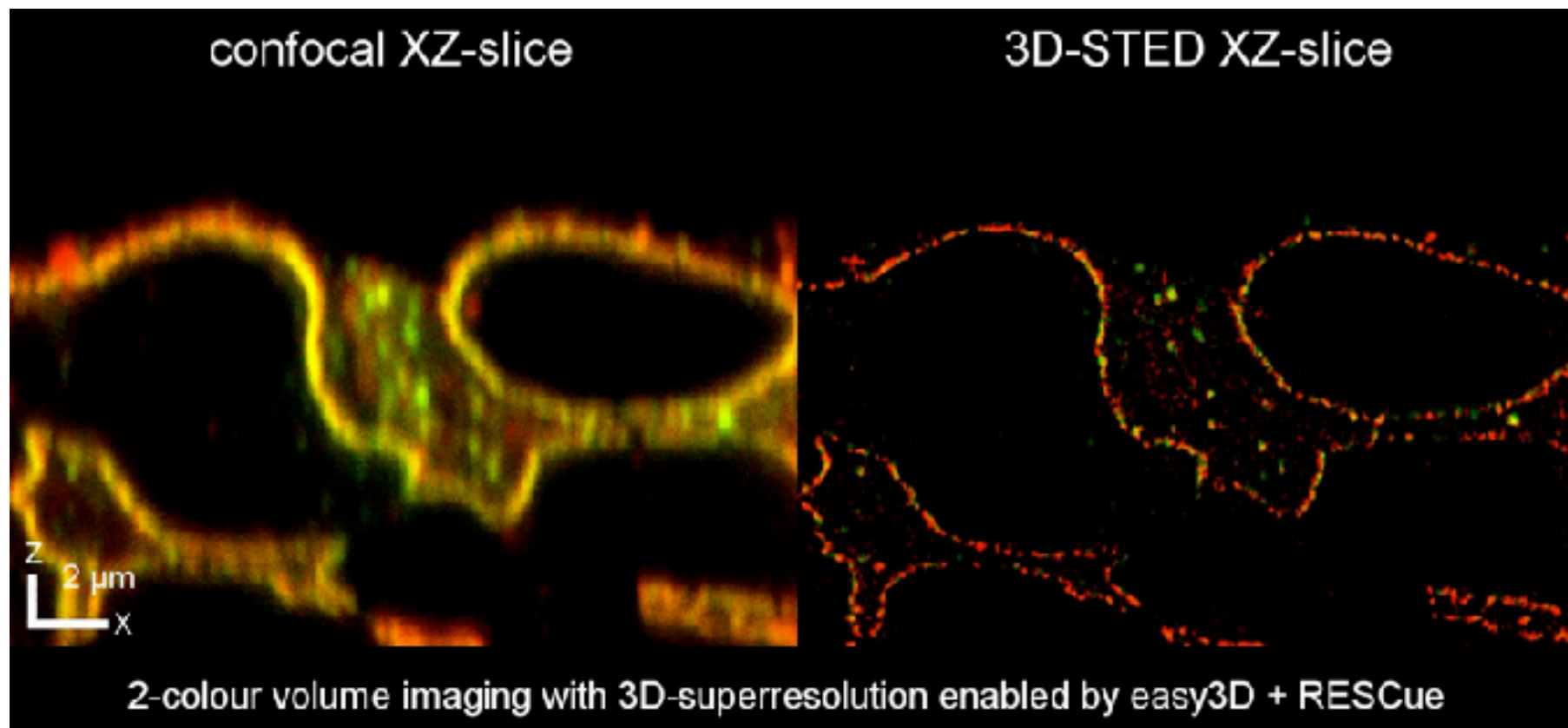
Programozható SLM (Spatial Light Modulator)

“Easy 3D STED”

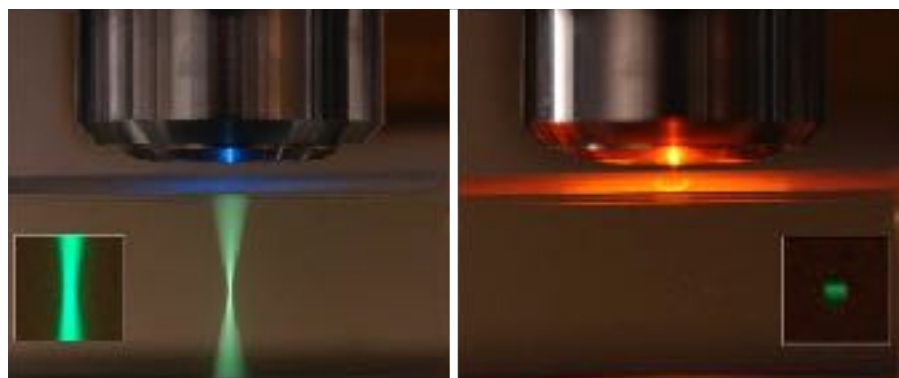
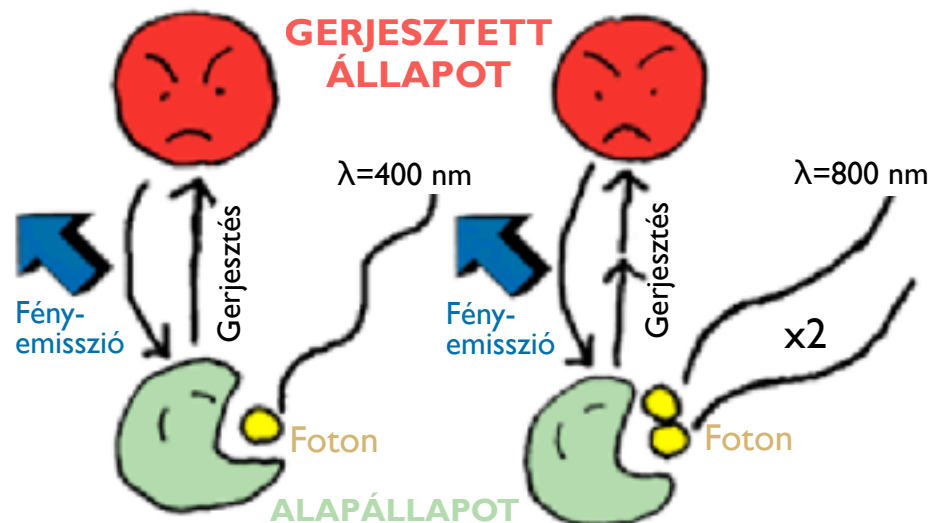
Aberráció korrekció

Nephrin (vörös), Podocin (zöld) (Abberior Instruments)

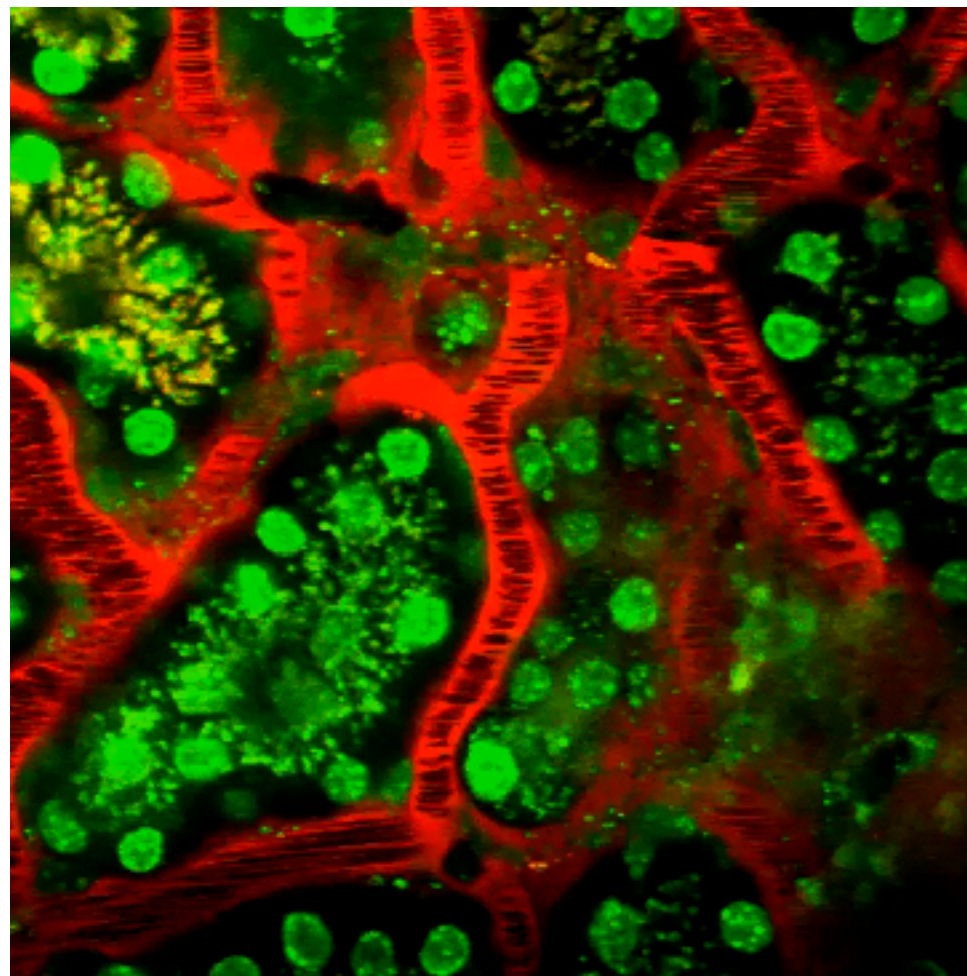
Multifoton mikroszkópia

- Két (vagy több) foton energiája összeadódik a gerjesztéskor
- Gerjesztés (következésképp emisszió) csak a fókuszpontban (limitált fotokárosítás)
- Gerjesztés nagy (közele IR) hullámhosszú, rövid (fs) fényimpulzusokkal
- Nagy hullámhossz miatt mély optikai behatolás (akár 2 mm)
- Lokálisan aktivált fotokémiai reakciók lehetősége

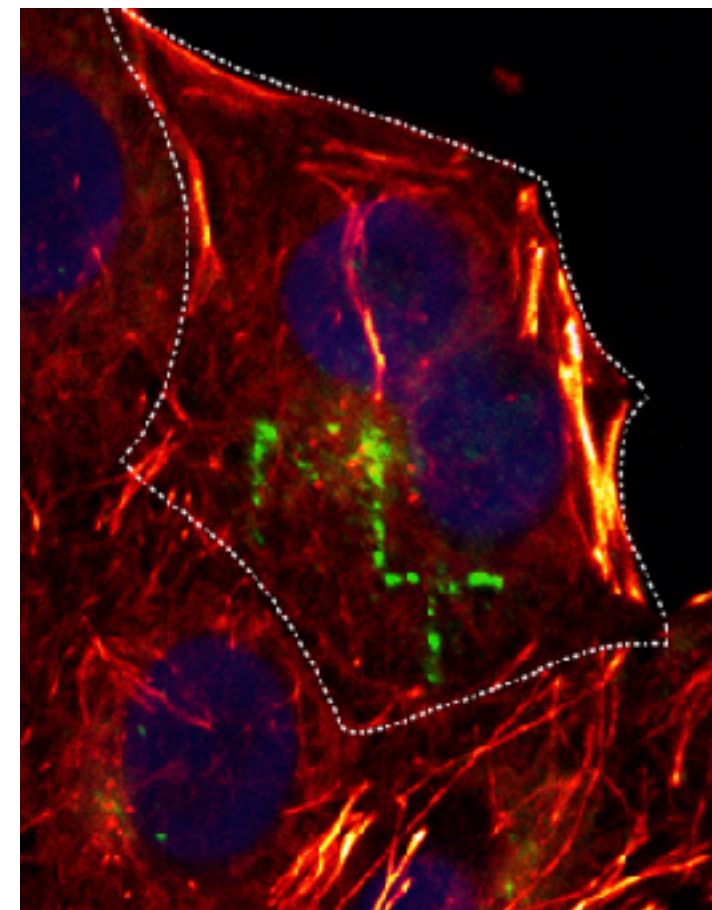

Egyfoton
fluoreszcencia

Kétfoton
fluoreszcencia

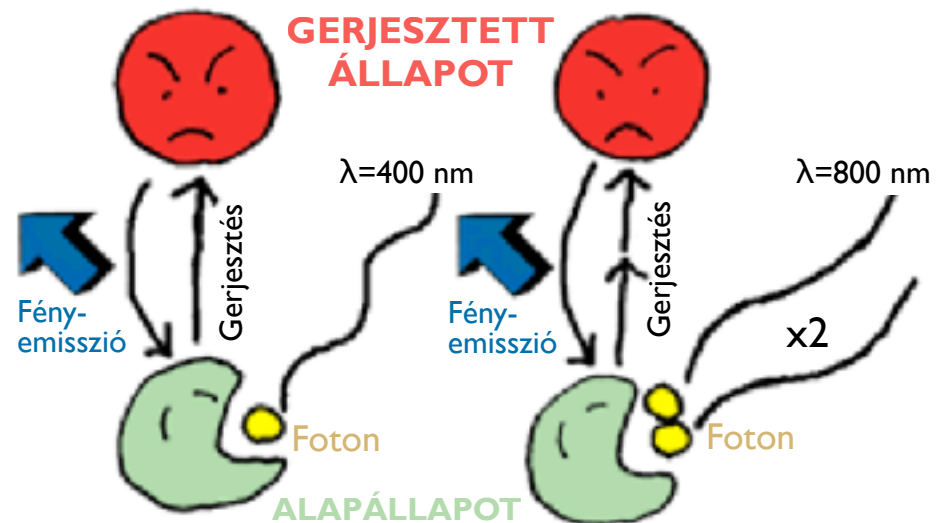
Zöld: proximális vesetubulusok; Vörös: albumin (plazma)

Molekuláris tetoválás:
térben lokalizált módon fotoaktivált
azido-blebbistatin (HeLa sejtben)

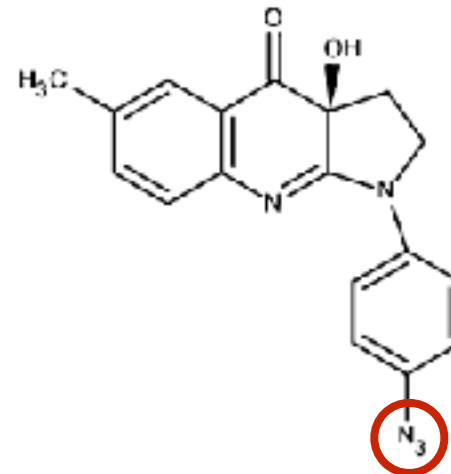
Miozin II optofarmakológiai manipulálása

2P mikroszkópával: femtoliteres
térfogatban fotokémiai reakciót
indíthatunk

Egyfoton
fluoreszcencia

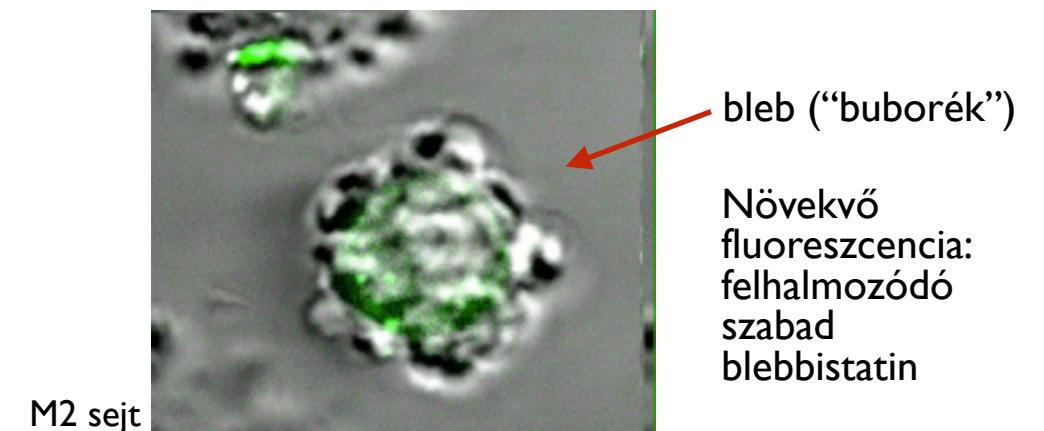
Kétfoton
fluoreszcencia

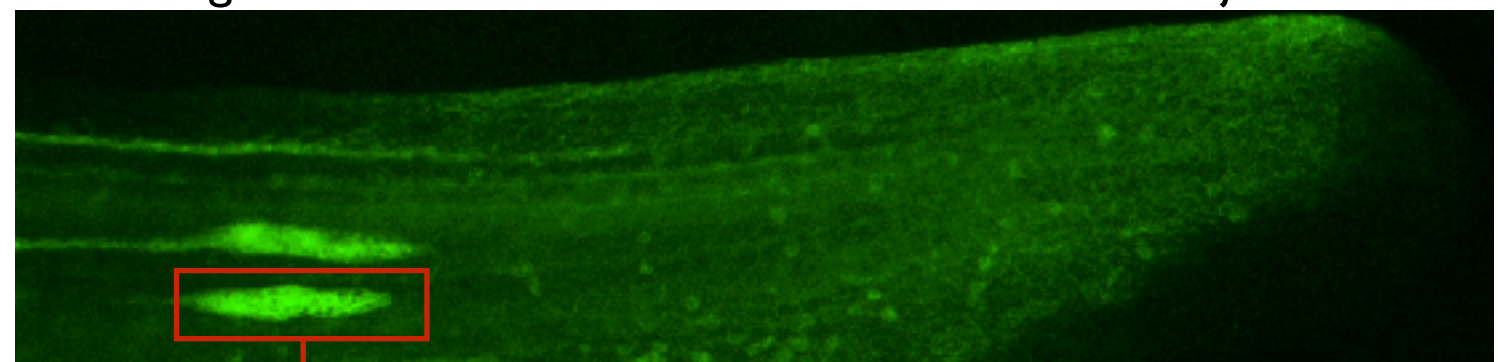
Blebbistatin:

- Miozin II specifikus inhibitor (ADP-P_i állapotban stabilizál)
- Excitáció-kontrakciót szétkapcsolja
- Azidált formája fényaktiválható, a szabad forma fluoreszkál

2P besugárzás hatására a miozin II-függő blebképződés leáll

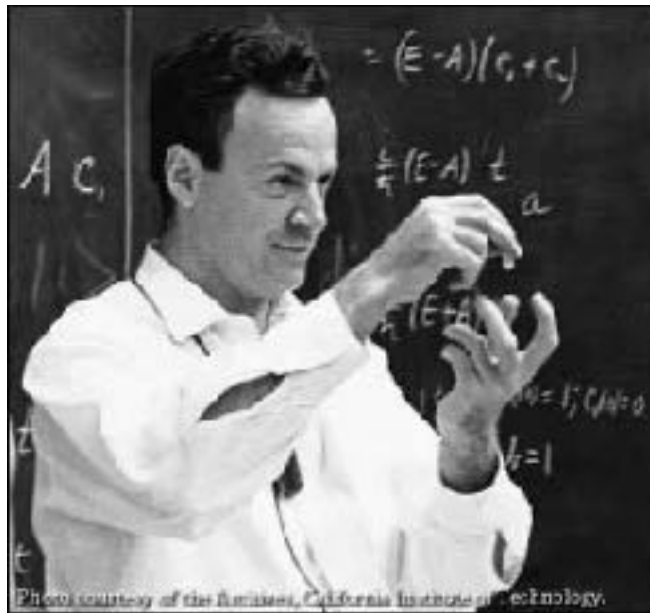
2P besugárzás hatására a zebradánió oldalvonalszerv fejlődése leáll

2P besugárzás

Pásztázó tűszondás mikroszkópia (SPM) Atomi erőmikroszkóp (AFM)

A nanotudományok "álomműszerei"

Richard P. Feynman:
"There is plenty of room at the bottom"
1959. december 29.

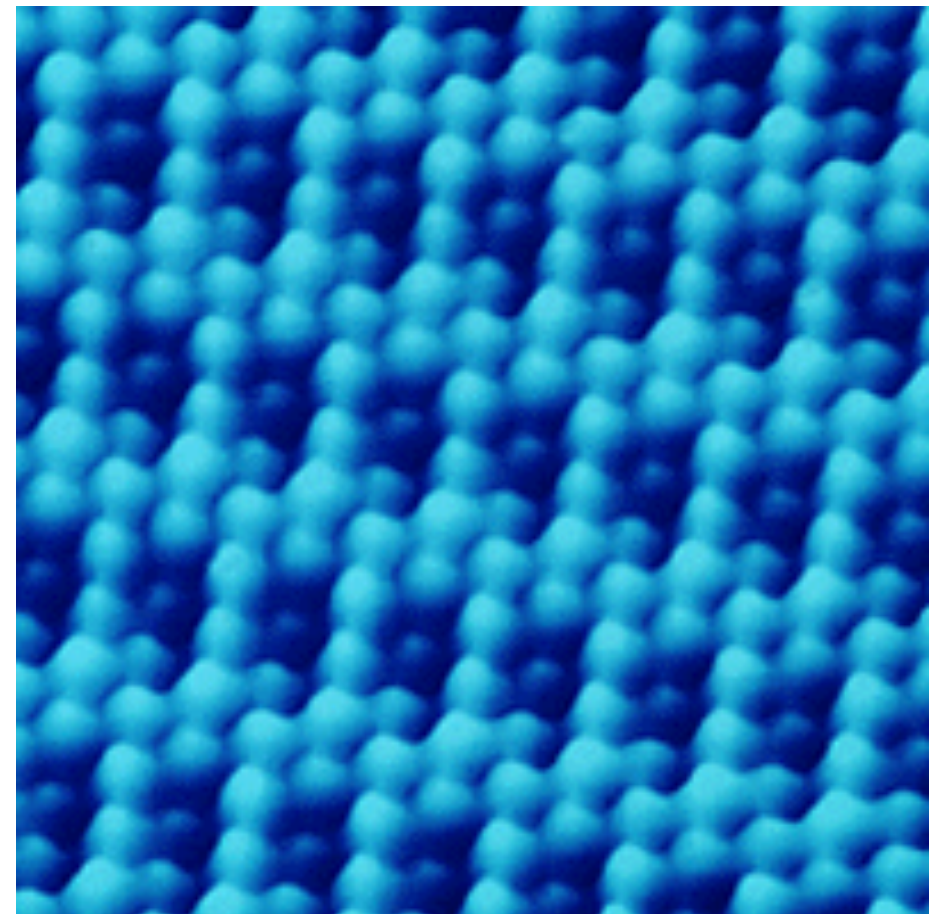
Gerd Binnig

Heinrich Rohrer

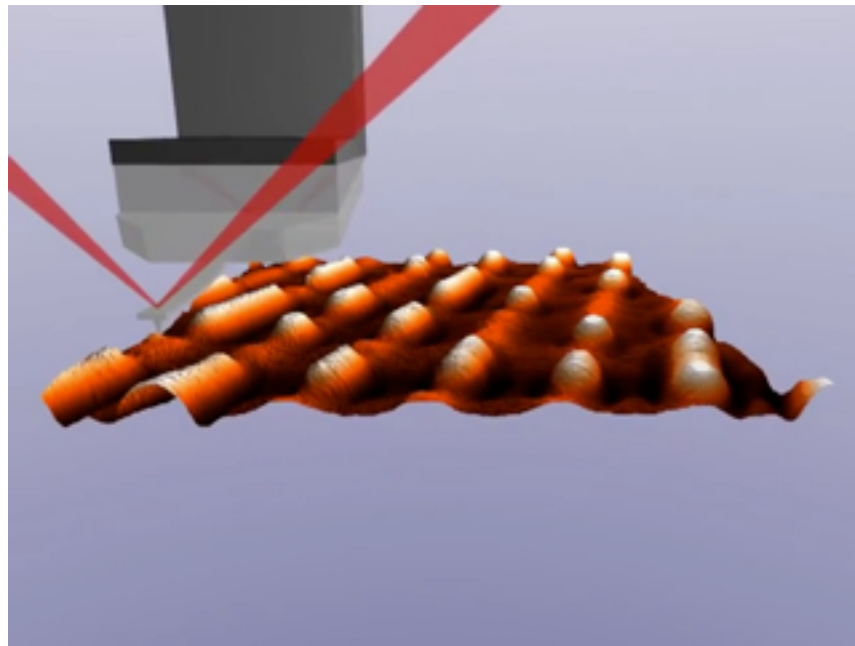
(Nobel-díj
1986)

Oxigén atomok rhodium
egy kristály felületén

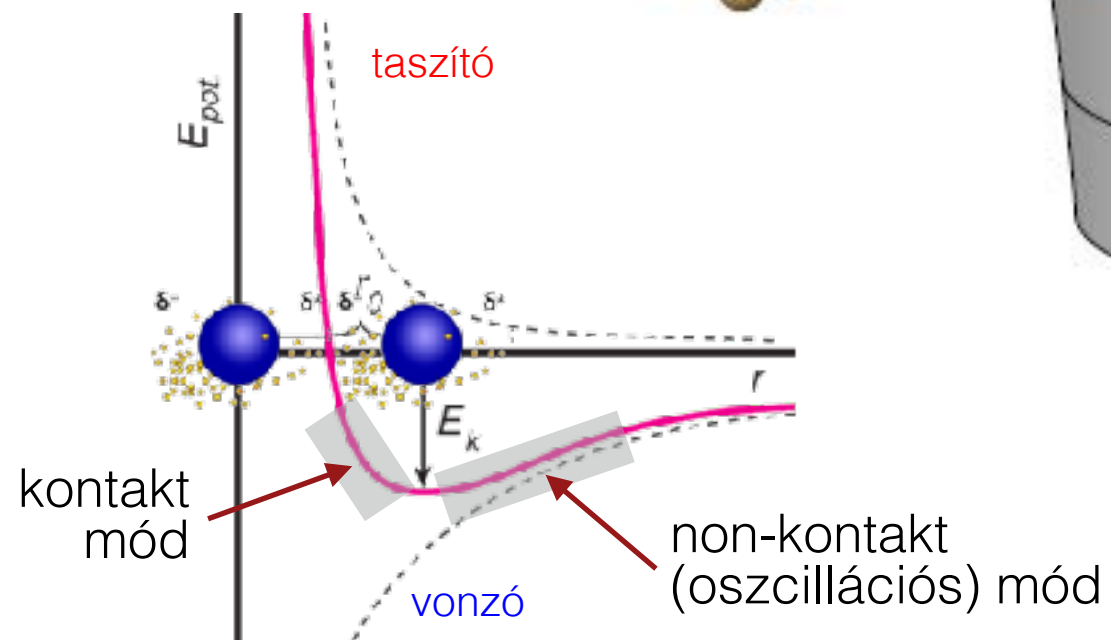

↔
a "nanovilág" léptéke:
1 nanométer

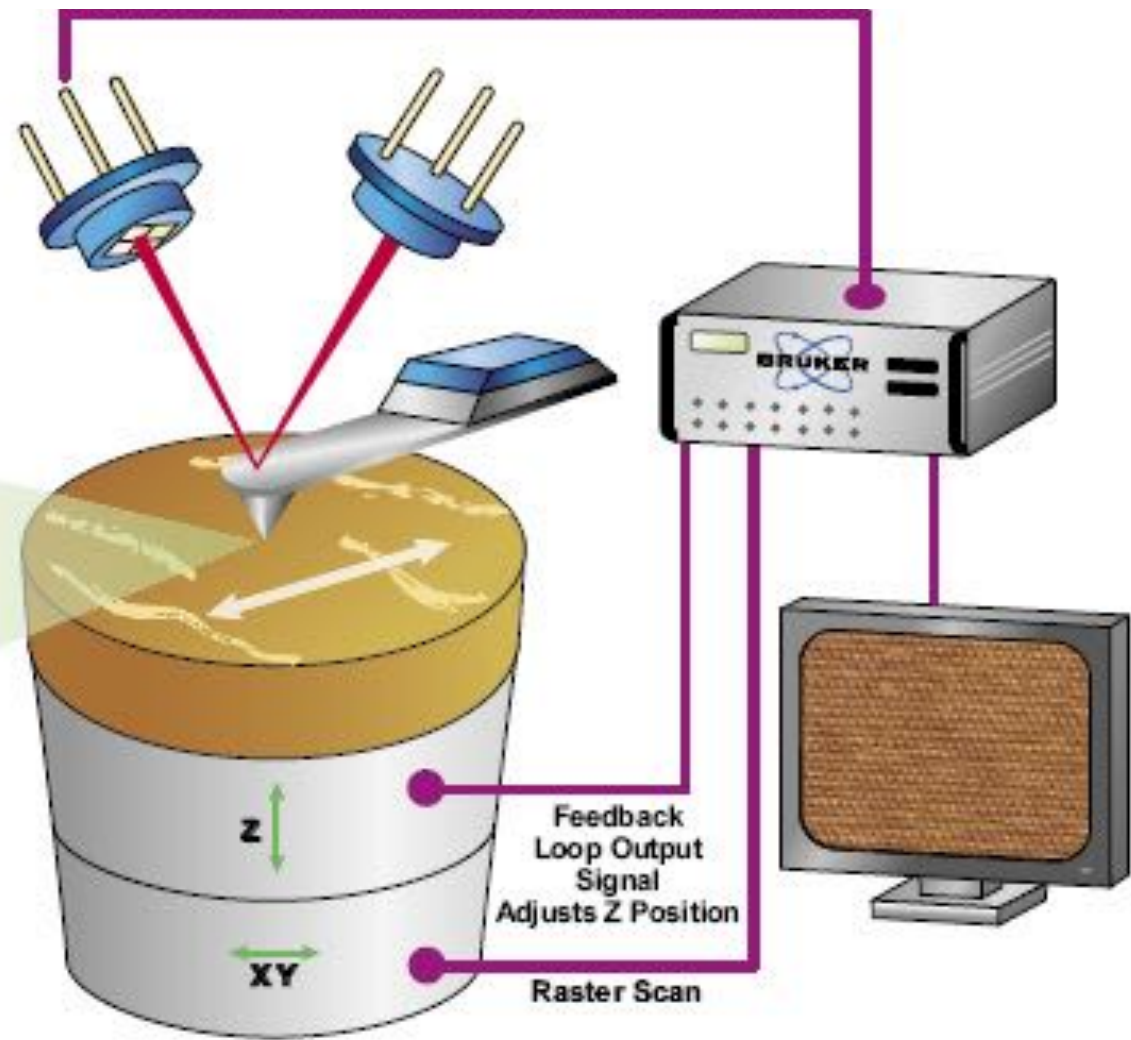
Az atomi erőmikroszkóp (AFM)

1. Van der Waals kölcsönhatás a tű és a minta atomjai között

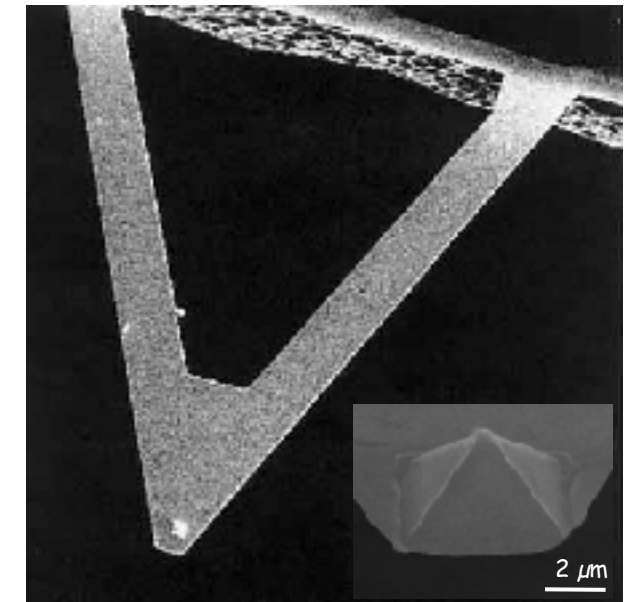
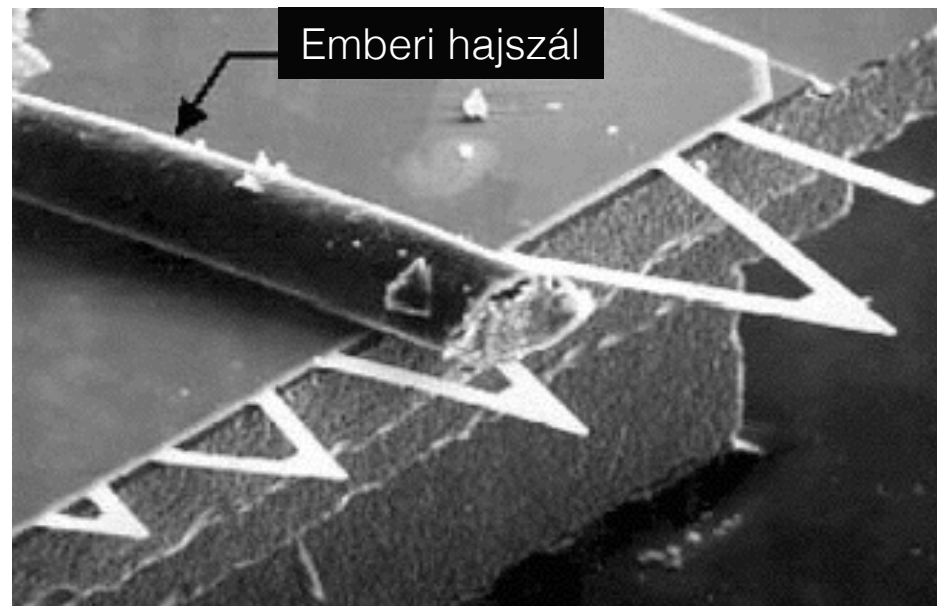
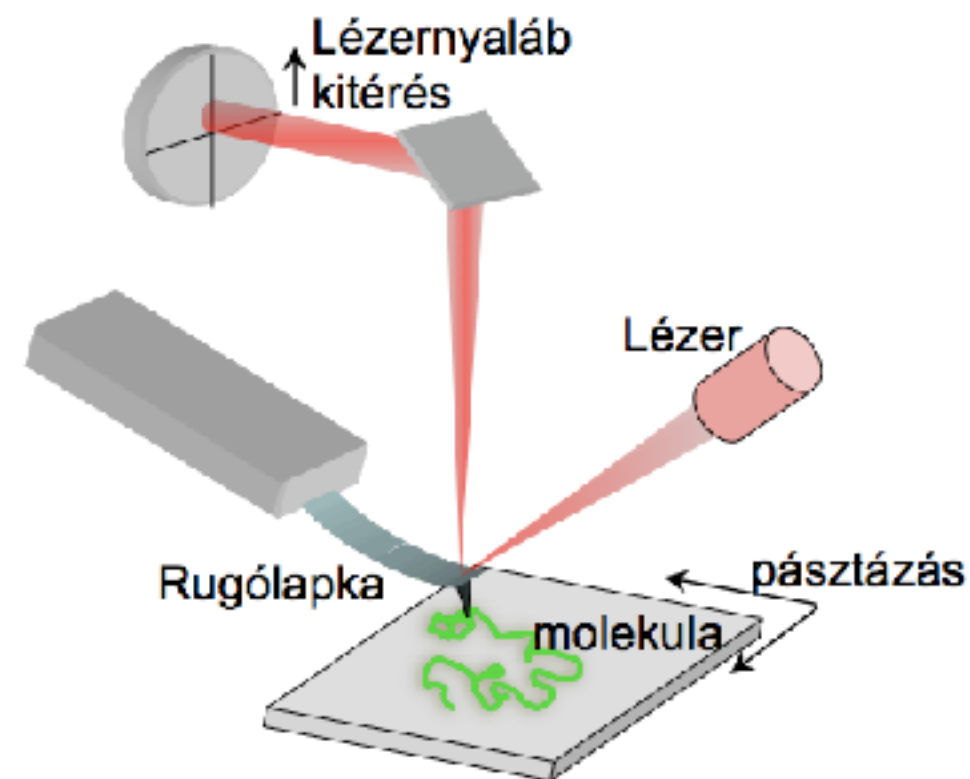
2. egy apró laprugó (rugólapka) elhajlását mérjük egy rávetülő lézerrel

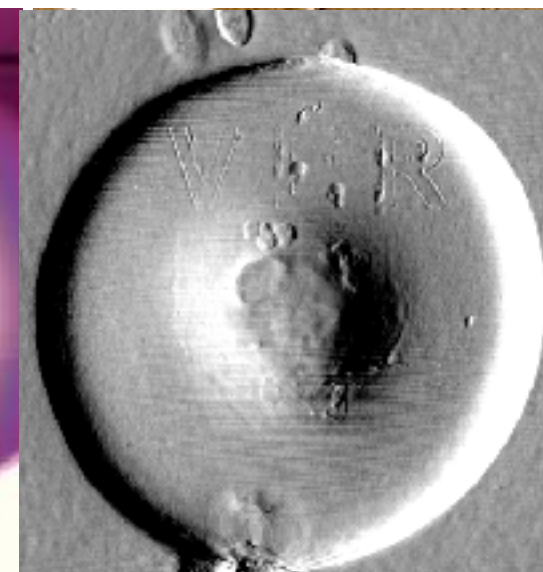
3. a mintát (vagy a rugólapkát) X-Y-Z irányokban mozgatva pásztázunk

Atomi erőmikroszkóp (AFM)

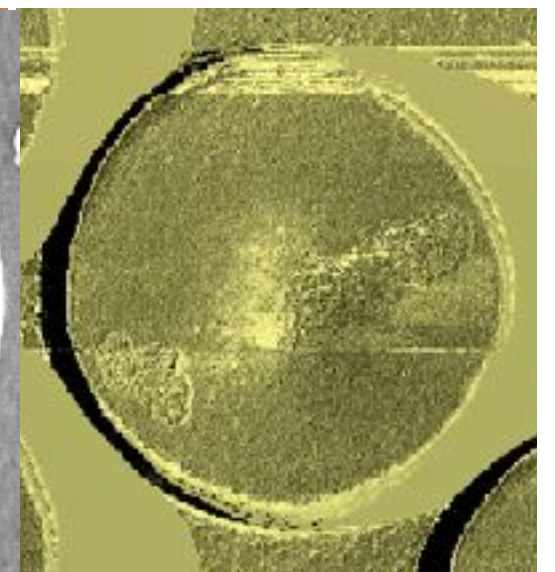
AFM működése

Magasság kontraszt

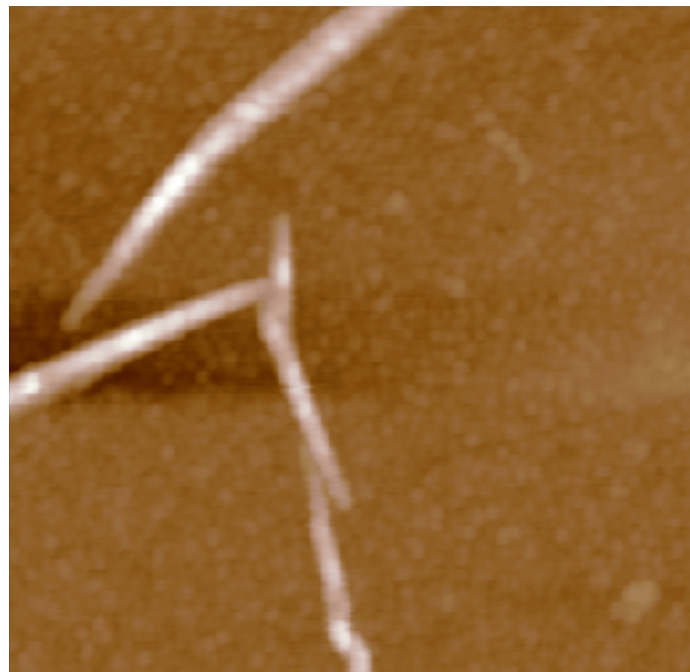

Amplitudó kontraszt

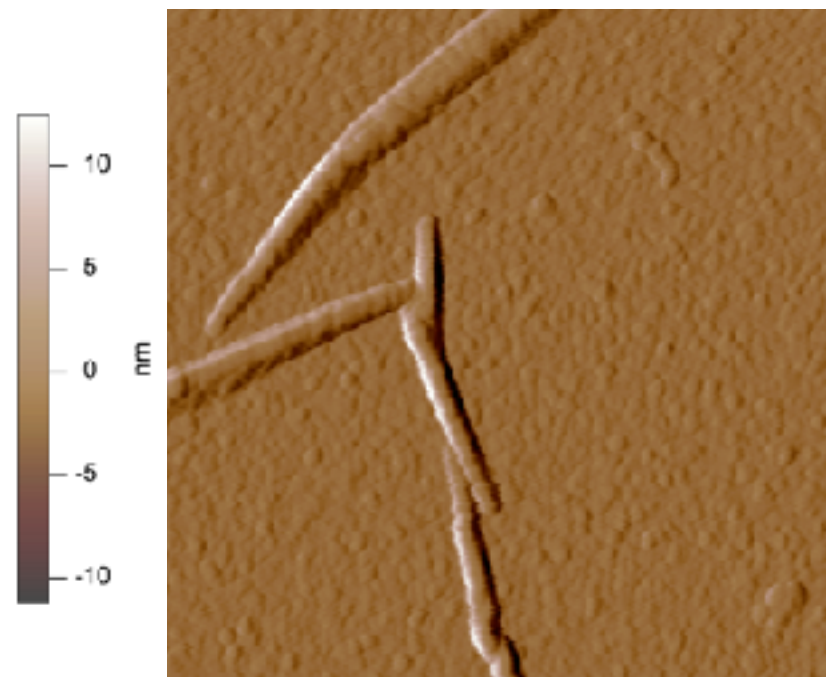

Fázis kontraszt

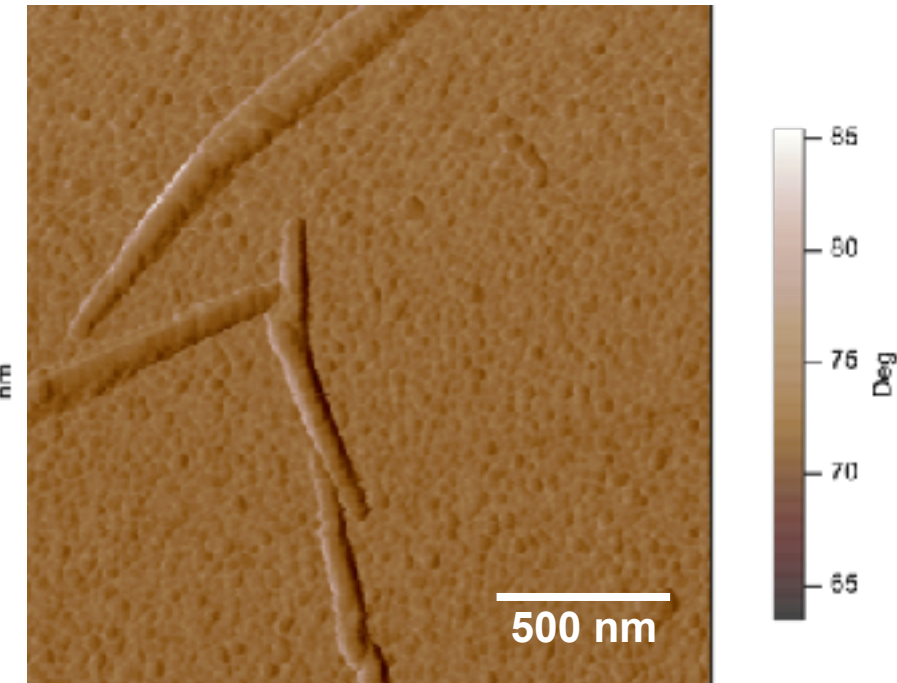
Kontrasztmechanizmusok

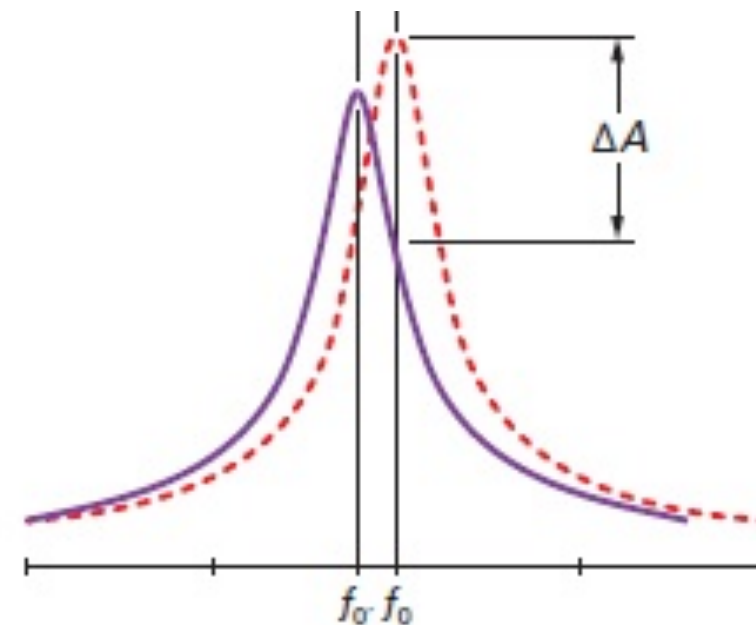
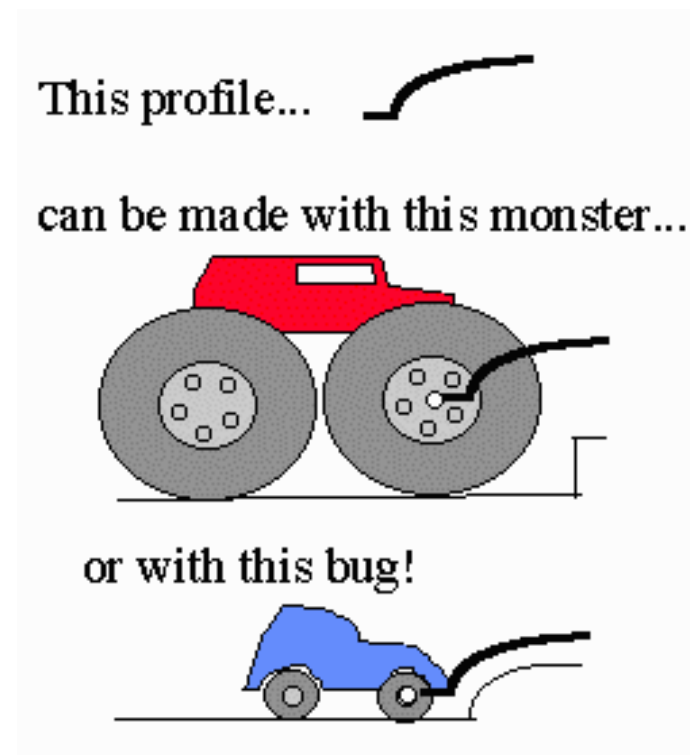
magasság kontraszt

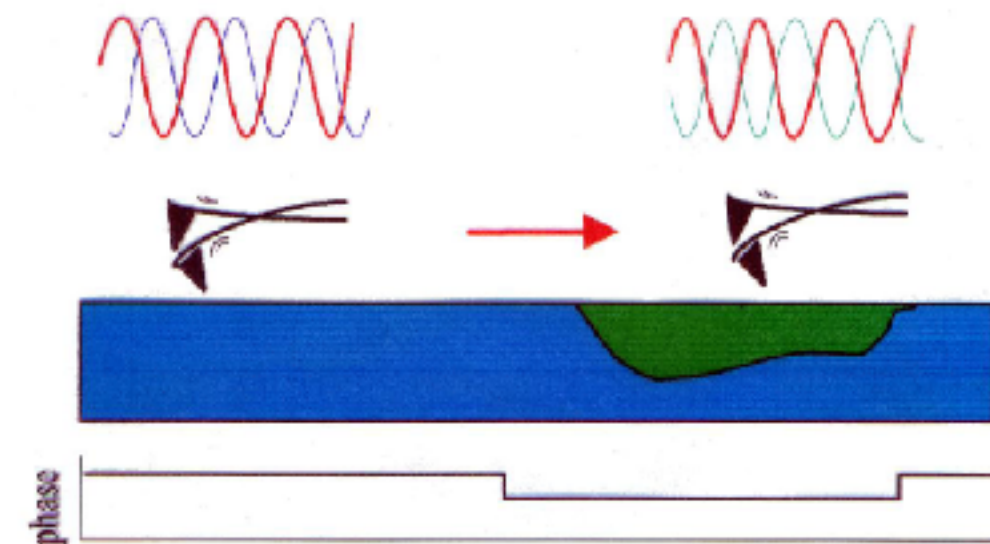
amplitúdó kontraszt

fázis kontraszt

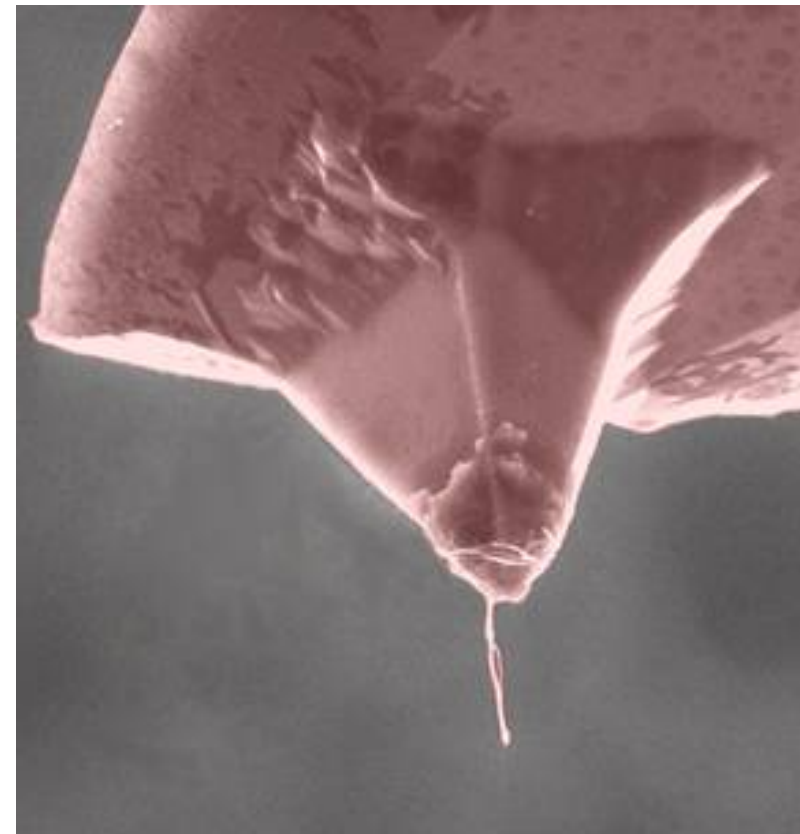
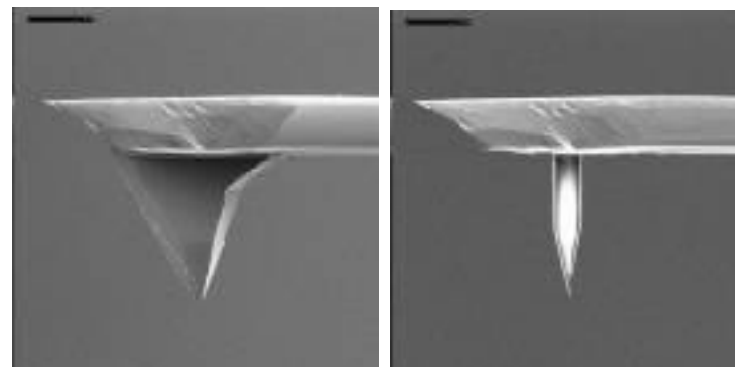
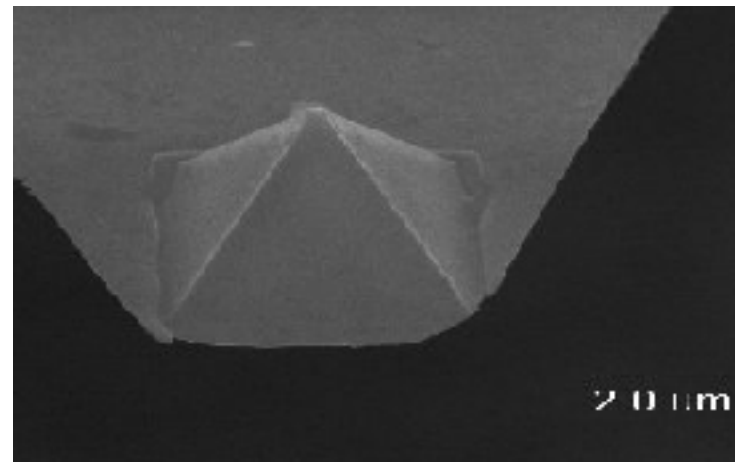
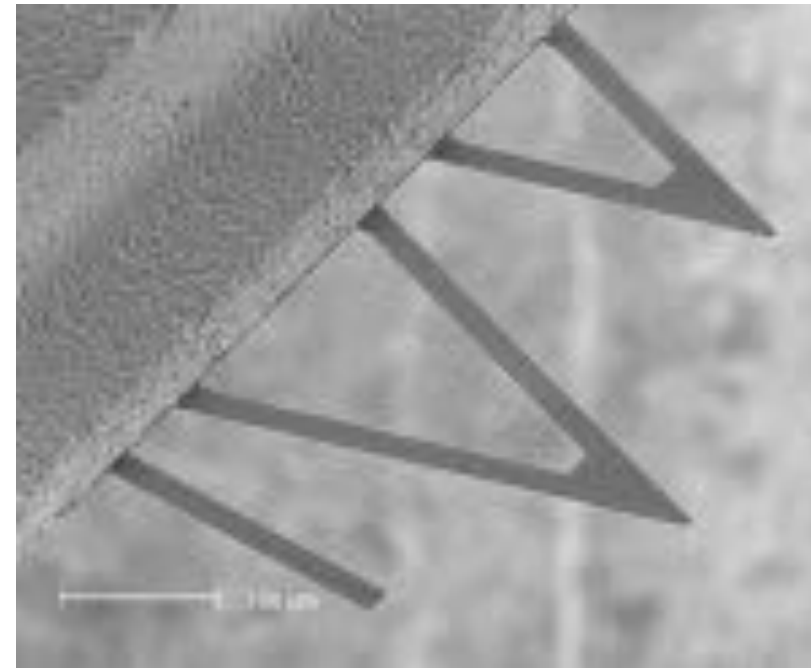
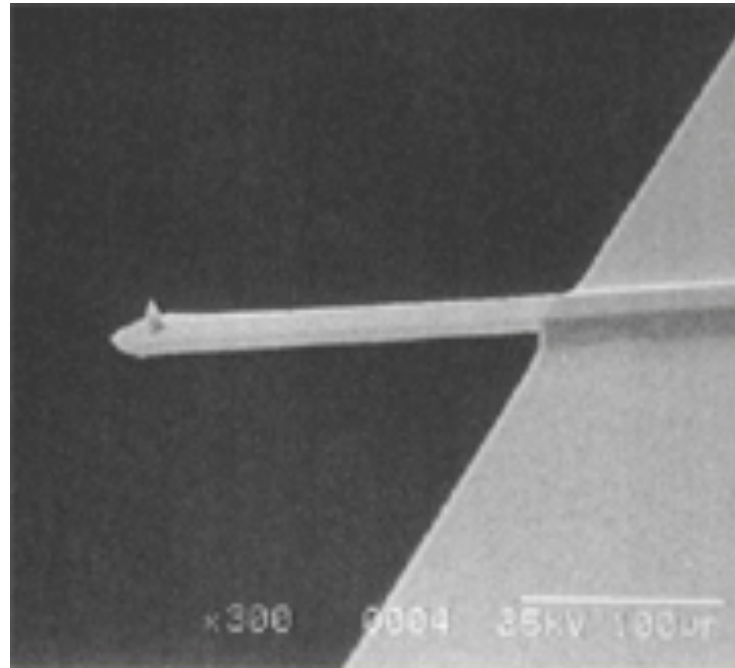
külső erők jelenlétében
„elhangelődő” rezonanciagörbe

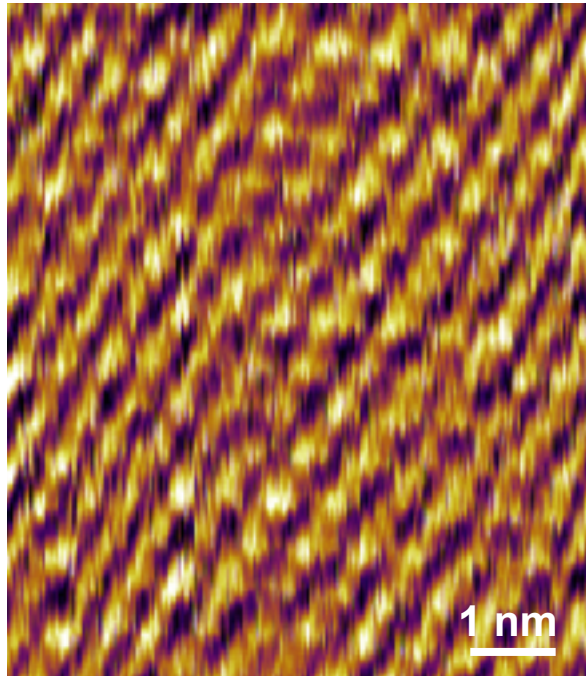
gerjesztő elektromos jel és a rugólapka
sajátrezgésének fáziskülönbsége

AFM Rugólapkák és tűk

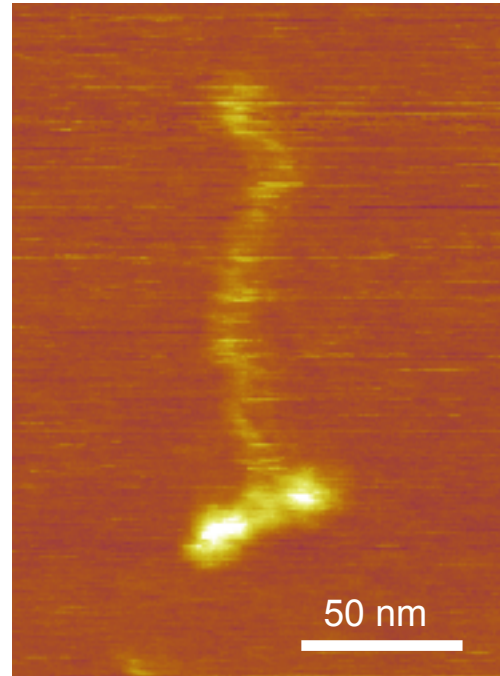
Az AFM kép térbeli feloldóképességét a tű görbületi sugara határozza meg

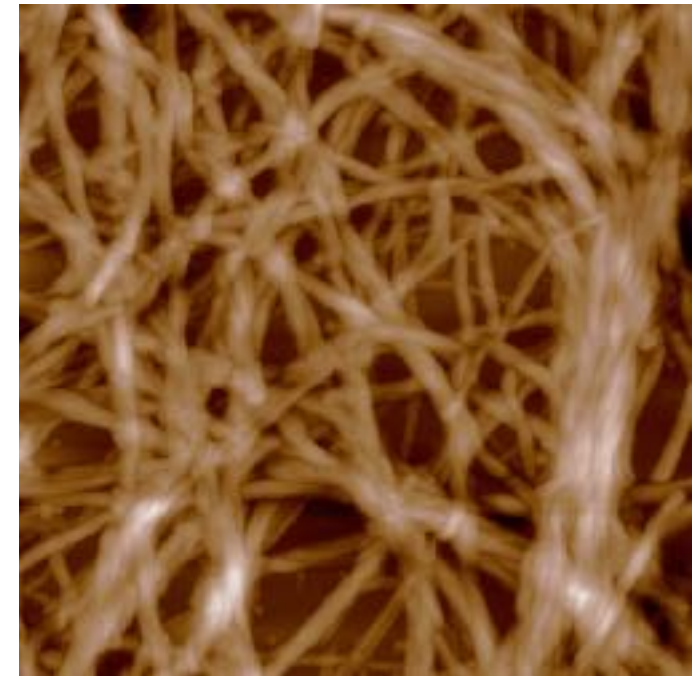
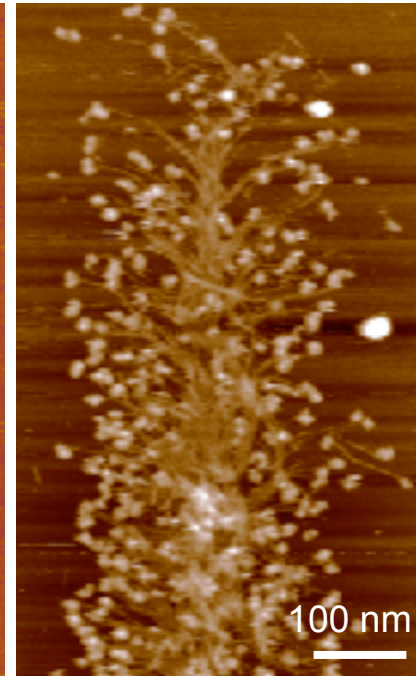
Atomok, molekulák, komplexek AFM képe

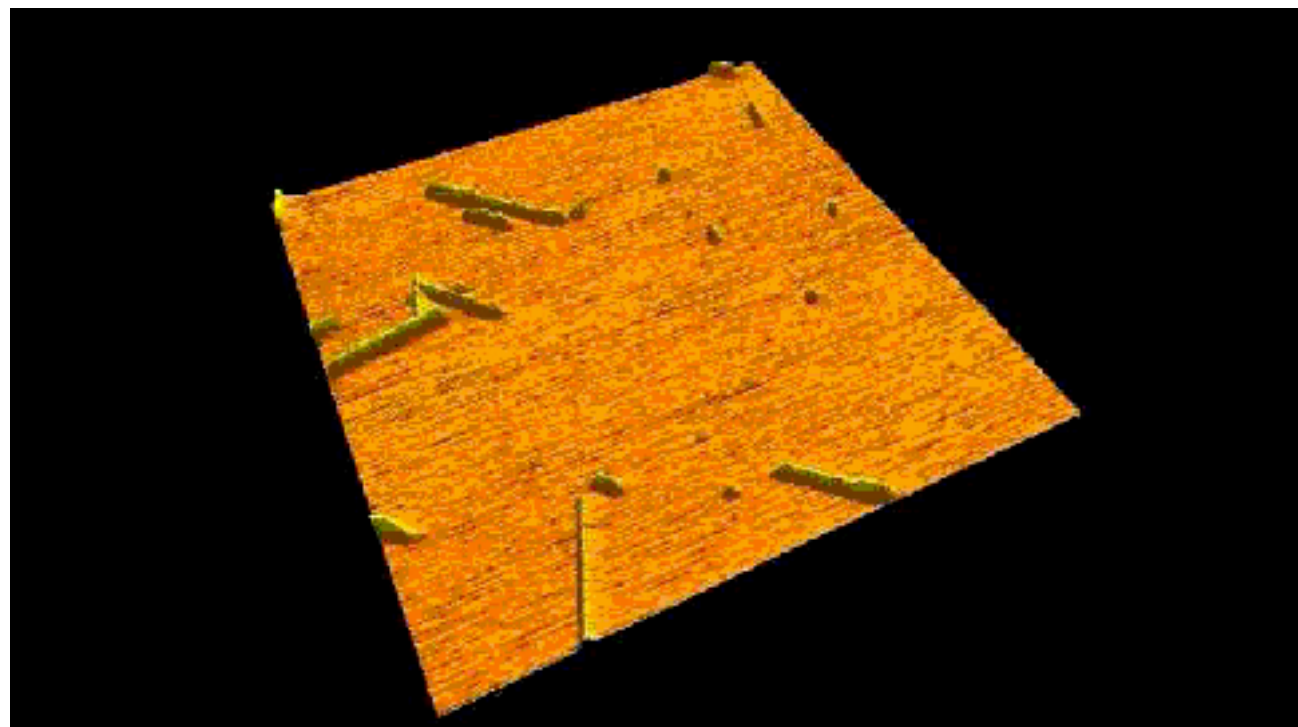
Csillám

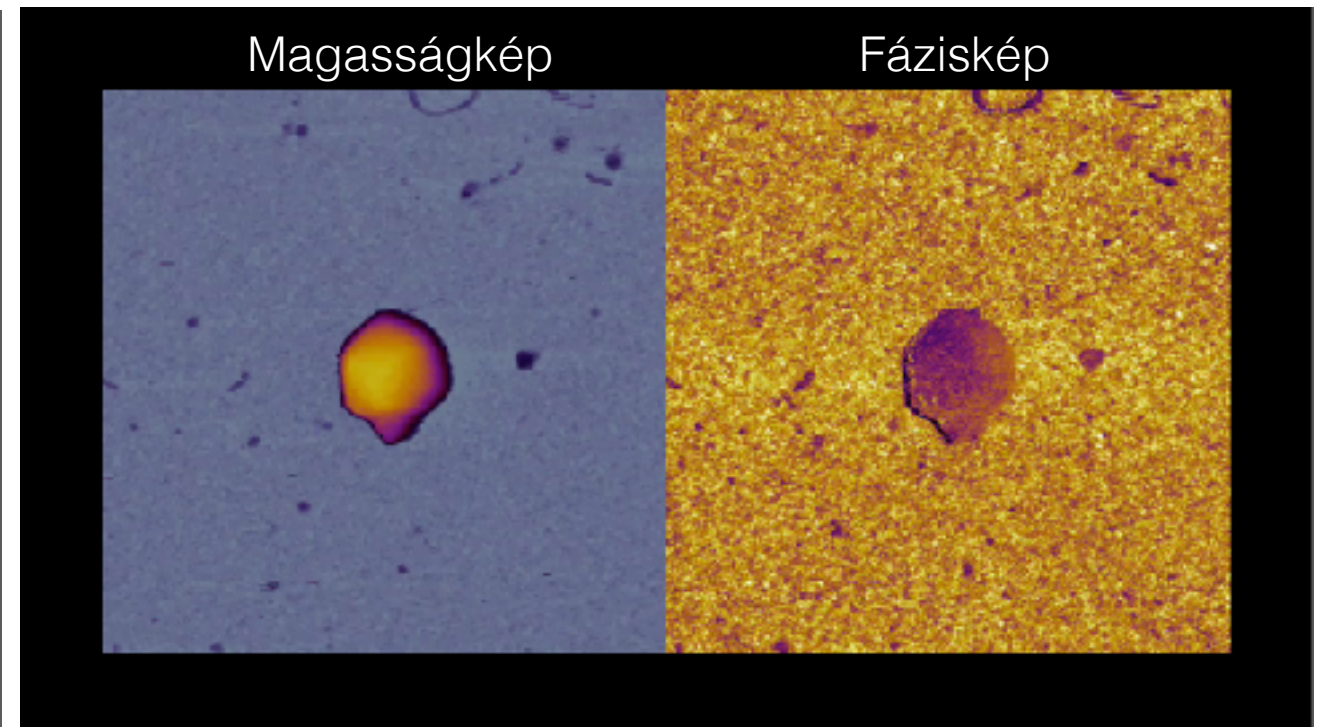
Miozinmolekula és filamentum

Amiloid β 1-40 fibrillumok

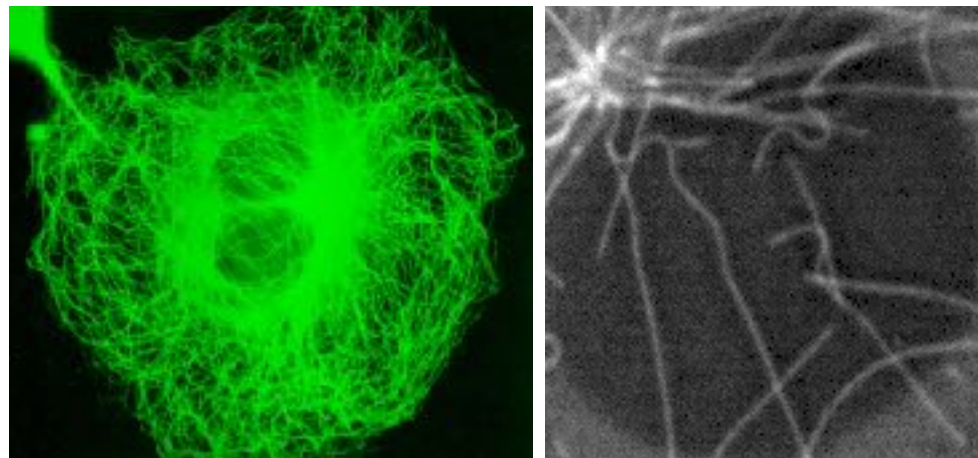
Amiloid fibrillumok növekedése

Vírus DNS kilökődése

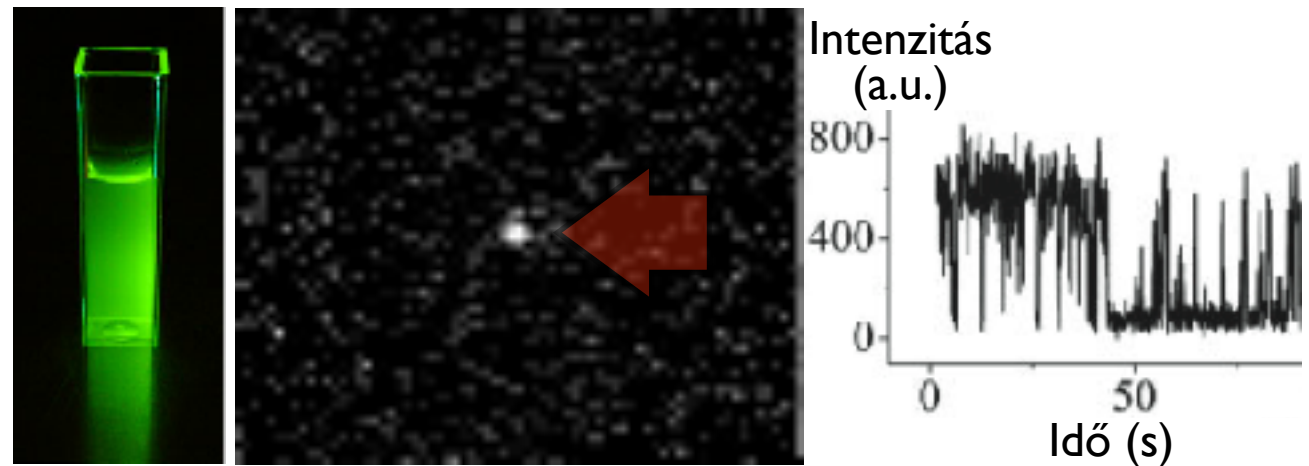
Molekulák - miért egyenként?

1. Egyéneket (tér- és időbeli trajektóriák) azonosíthatunk sokaságban

Sokaság - mikrotubuláris rendszer Egyedi mikrotubulusok - treadmilling

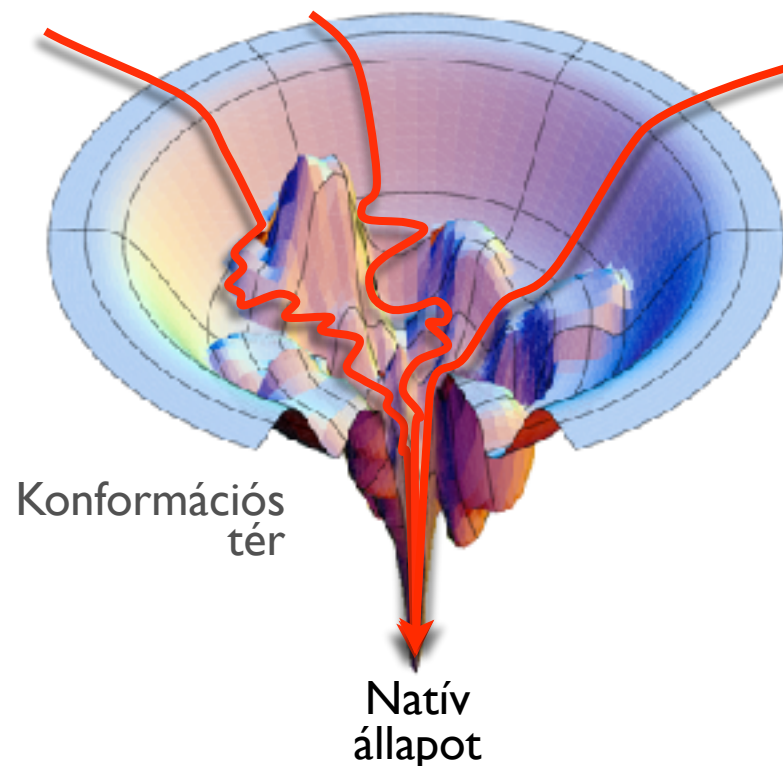
2. Sztochasztikus folyamatokat ismerhetünk meg

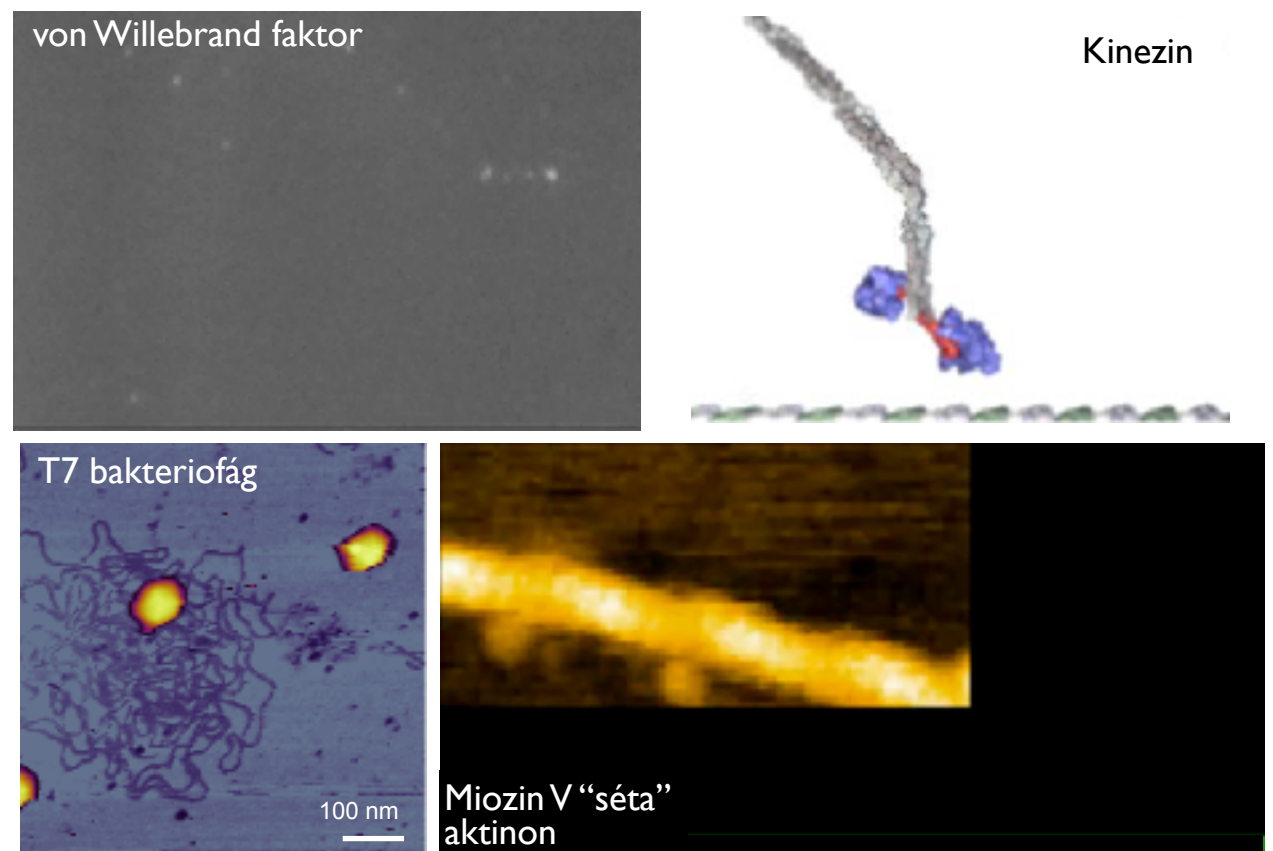
Sokaság - intenzitás Egyedi kvantumpont - pislogás ("blinking")

3. Párhuzamos útvonalakon zajló folyamatokat azonosíthatunk

Kigombolyodott állapot

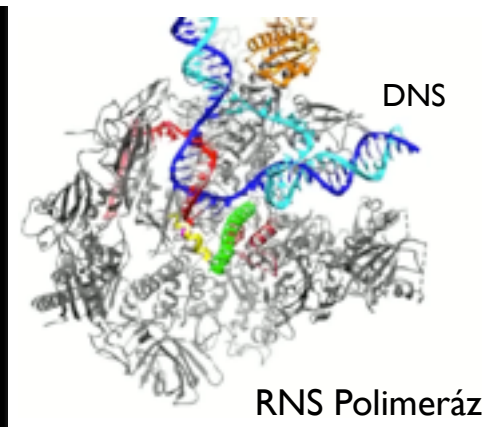

4. Biomolekulák mechanikáját jellemezhetjük

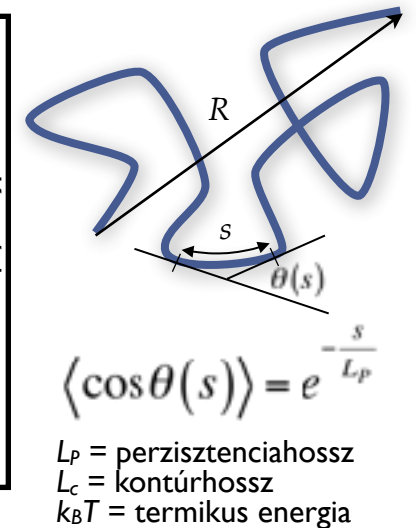
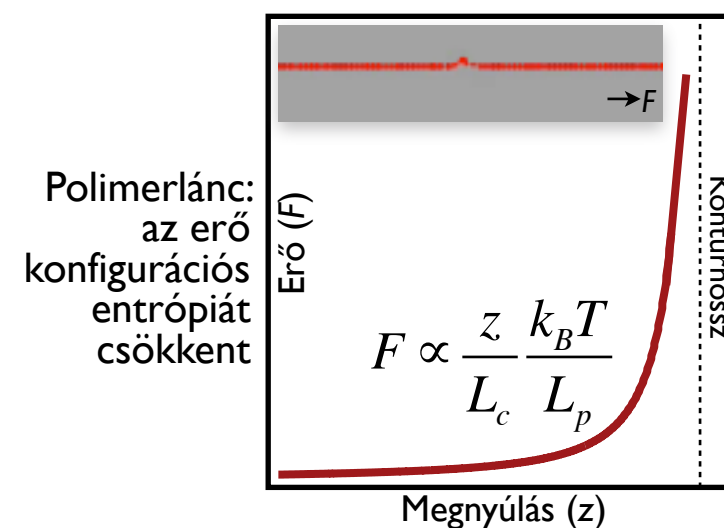
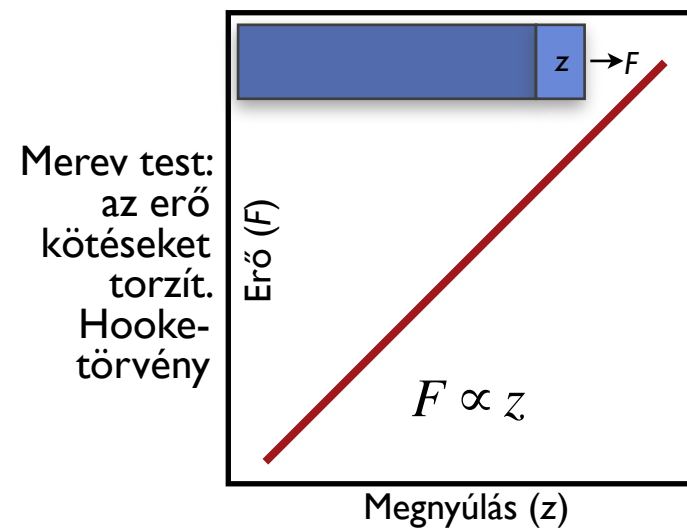

A mechanikai erő...

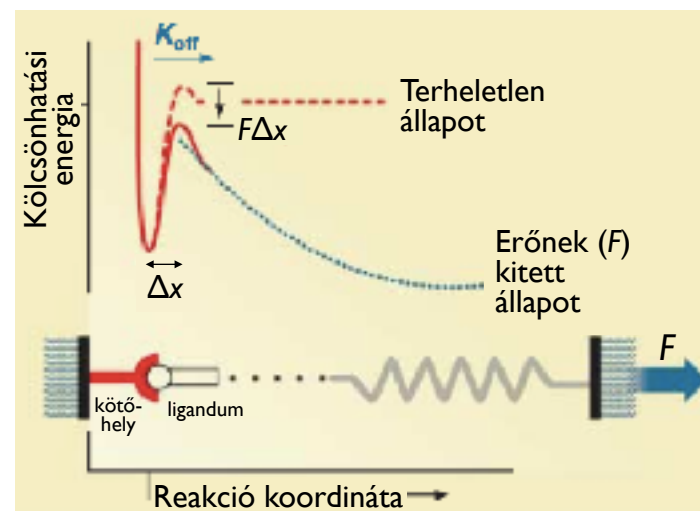
1) kifejlődik:

2) deformálja a szerkezetet:

3) kötések szakít fel:

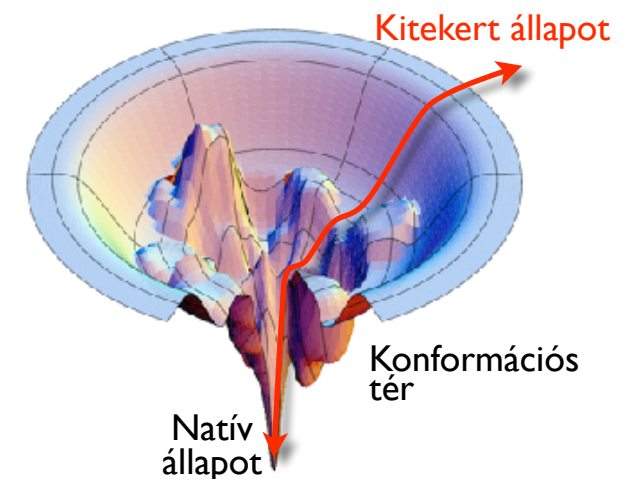

Terhelt kötés élettartama csökken:

$$\tau(F) = \omega e^{-\frac{E_a - F\Delta x}{k_B T}}$$

ω = karakterisztikus idő
 E_a = aktivációs energia
 Δx = távolság a kötött és tranzíciós állapotok között

Kötés	Kovalens	H-híd, elektrosztatikus
Szakítási erő	~nN	~néhány 10 pN

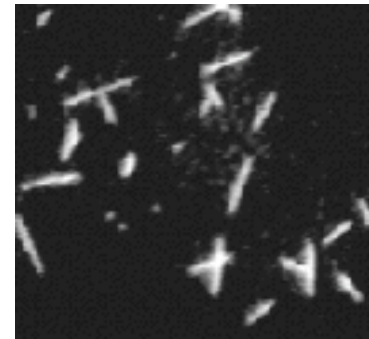

A polimerlánc egyensúlyi alakja és rugalmassága összefügg

Merev lánc

$$l_p \gg L$$

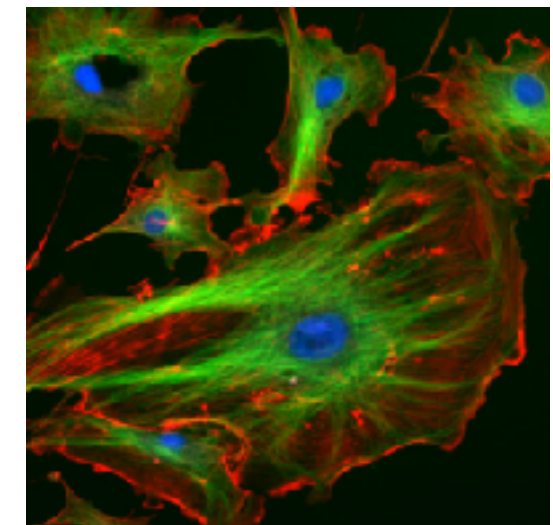
Mikrotubulus

Szemiflexibilis lánc

$$l_p \approx L$$

Mikrofilamentum

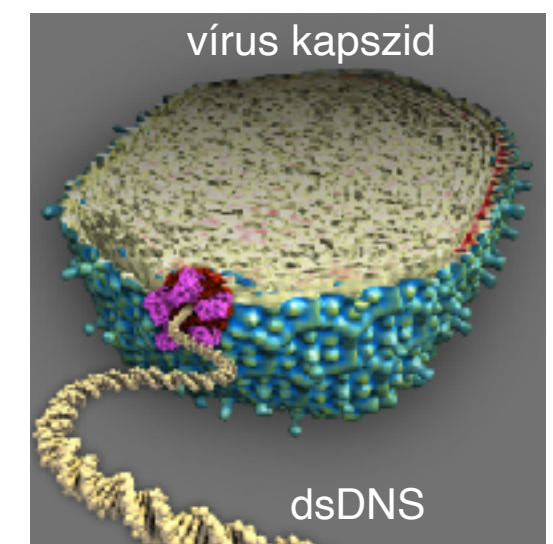
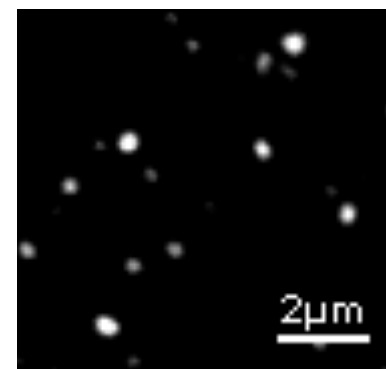
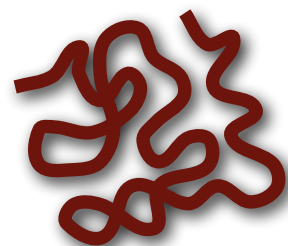

aktin
tubulin

Flexibilis lánc

$$l_p \ll L$$

DNS

l_p = perzisztenciahossz
 L = kontúrhossz

A polimerlánc erővel kinyújtható

$$F \propto \frac{R}{L} \frac{k_B T}{l_P}$$

F = erő

l_P = **perzisztenciahossz**

k_B = Boltzmann állandó

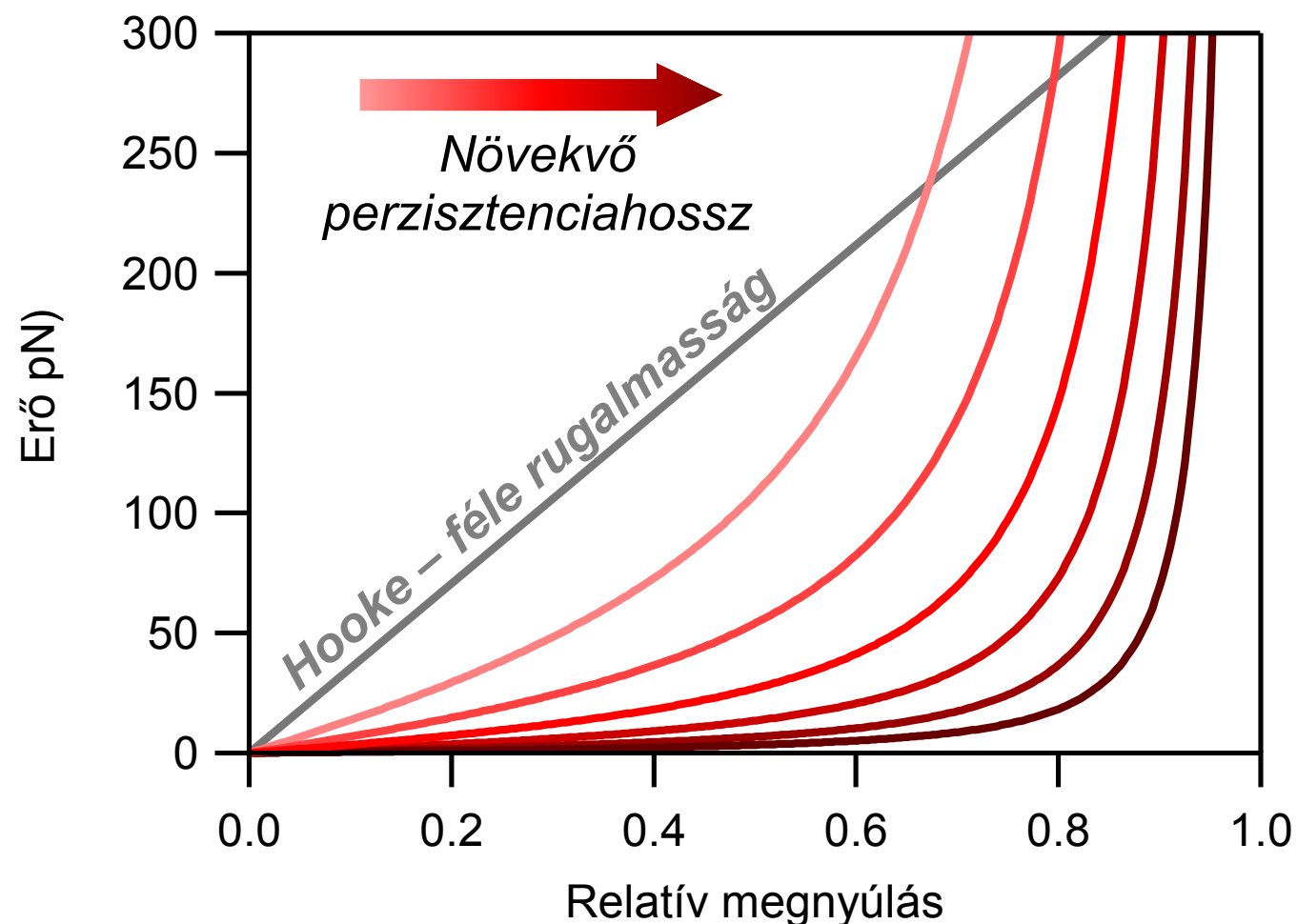
T = abszolút hőmérséklet

L = kontúrhossz

R = vég-vég hossz

R/L = relatív megnyúlás

Nemlineáris erőválasz

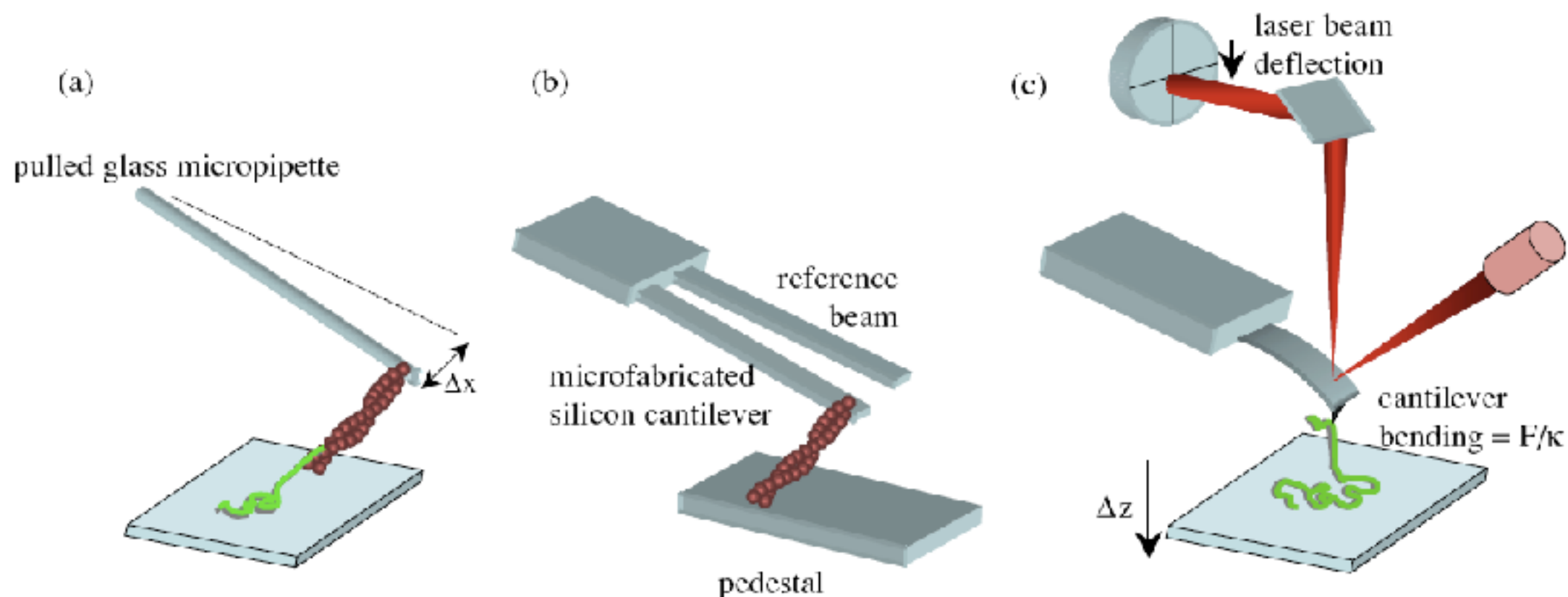

Gough-Joule effektus

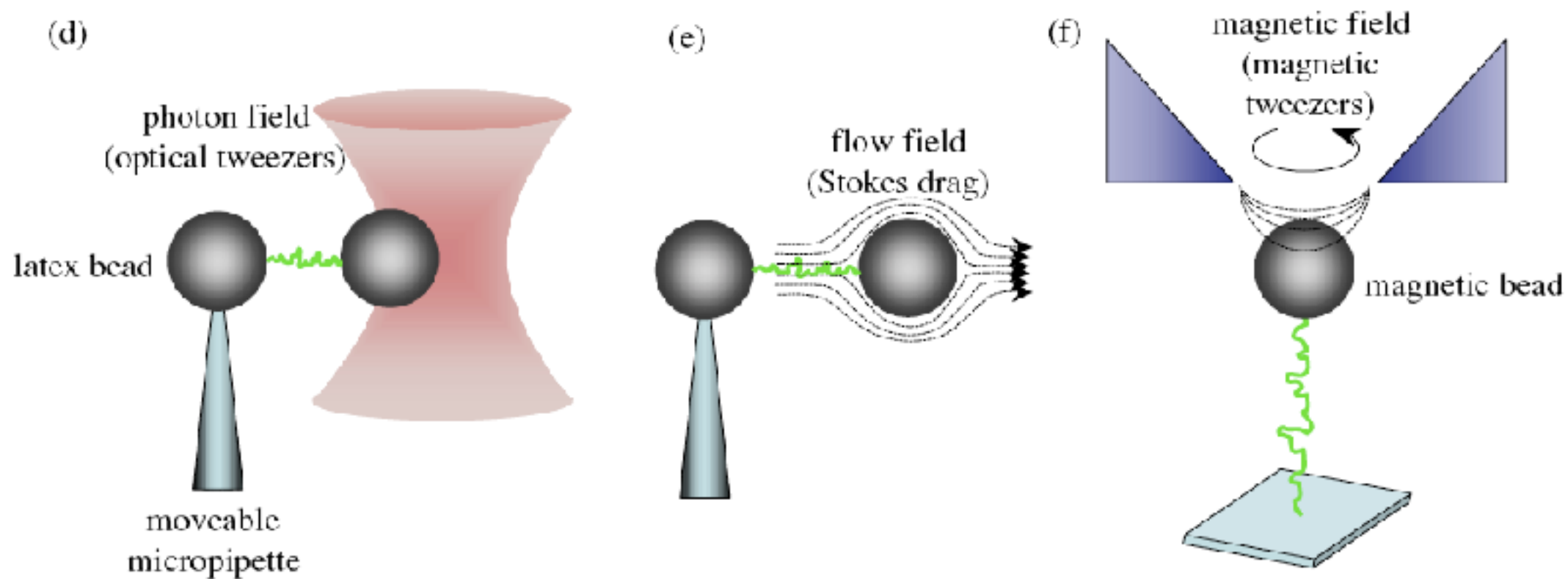

Egyedi molekulák manipulálása

Laprugó
módszerek:

Mező alapú
módszerek:

Különleges mikroszkóp alkalmazás: lézercsipesz

Einstein:
tömeg-energia
ekvivalencia

$$E = mc^2$$

Planck:
sugárzási
törvény

$$E = hf$$

Maxwell:
fény terjedési
sebessége

$$c = \lambda f$$

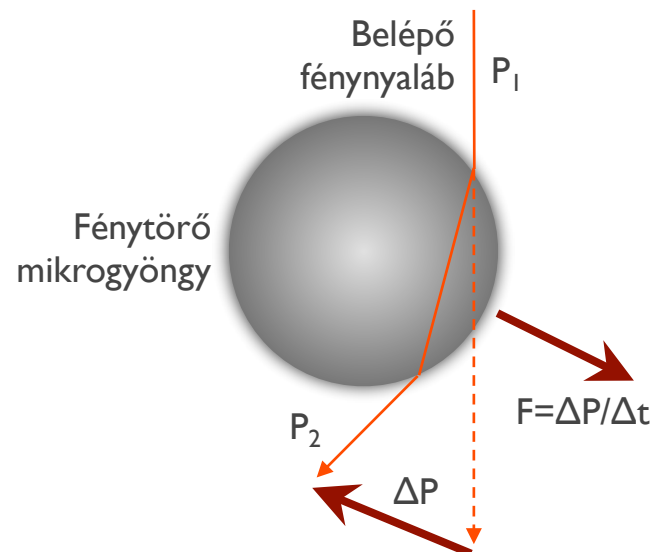
Louis-Victor-Pierre-Raymond, 7th duc de Broglie (1892-1987)

$$mc^2 = h \cdot \frac{c}{\lambda}$$

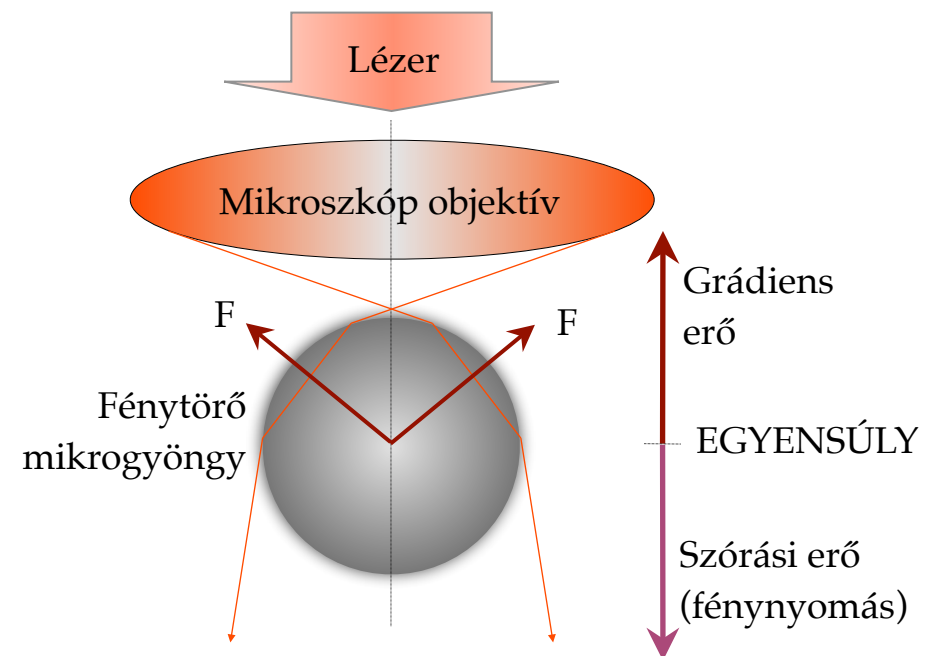
A foton impulzusa:

$$P = \frac{h}{\lambda}$$

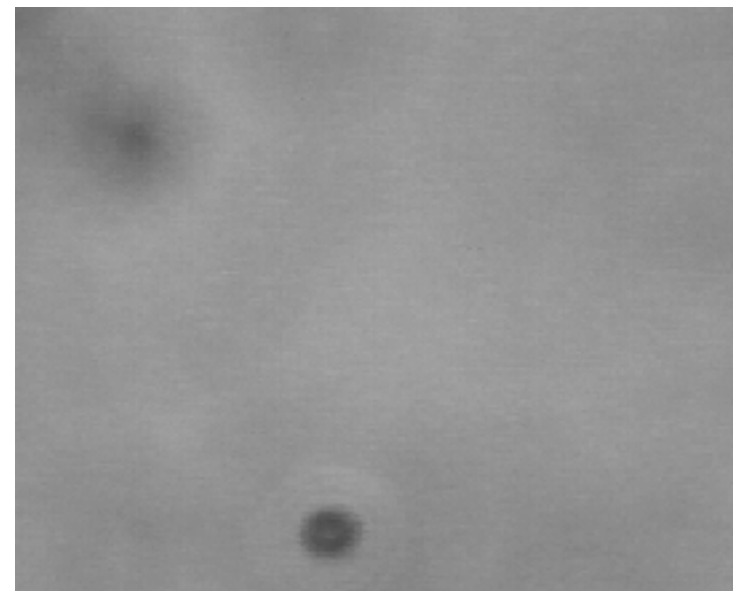
A refrakció fényimpulzus-változással (ΔP) jár:

Fénytörő részecskék “optikai erőkkel” megfoghatók:

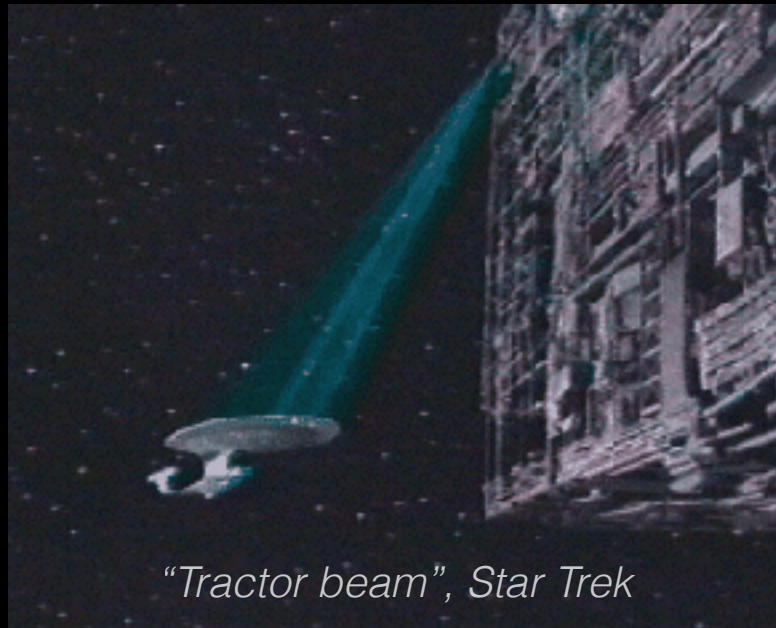

Az **optikai csipeszben** a fotonok és a fénytörő részecske között **impulzuscsere** lép fel

3 μm átmérőjű latex (polistírol) mikrogöngyök optikai csipeszben

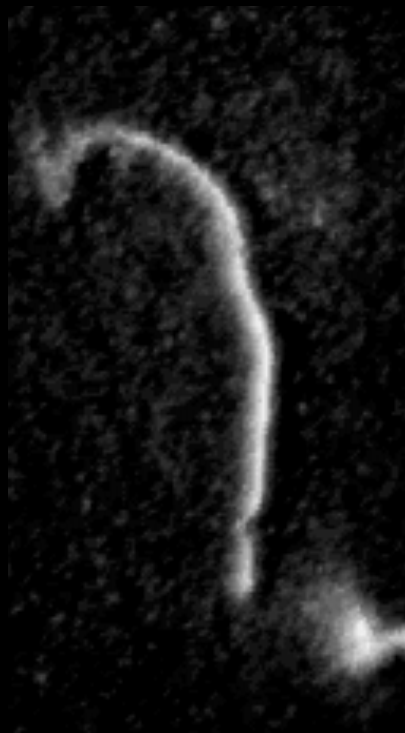
Biomolekula manipulálás fénnnyel

E. coli baktériumsejt

Aktin
filamentum

DNS

Fáziskontraszt kép

Fluoreszcencia kép

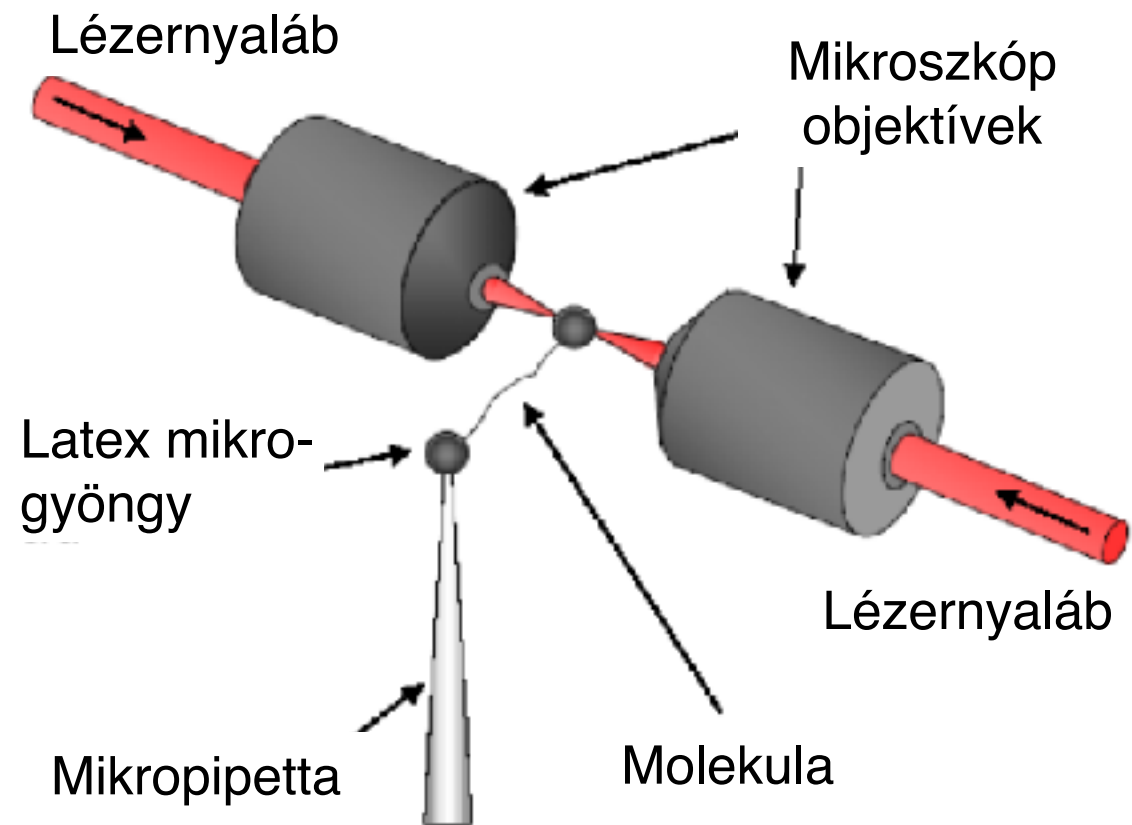
MOLEKULA - FOGANTYÚ GEOMETRIA

mikrogyöngy ~ 1 μm

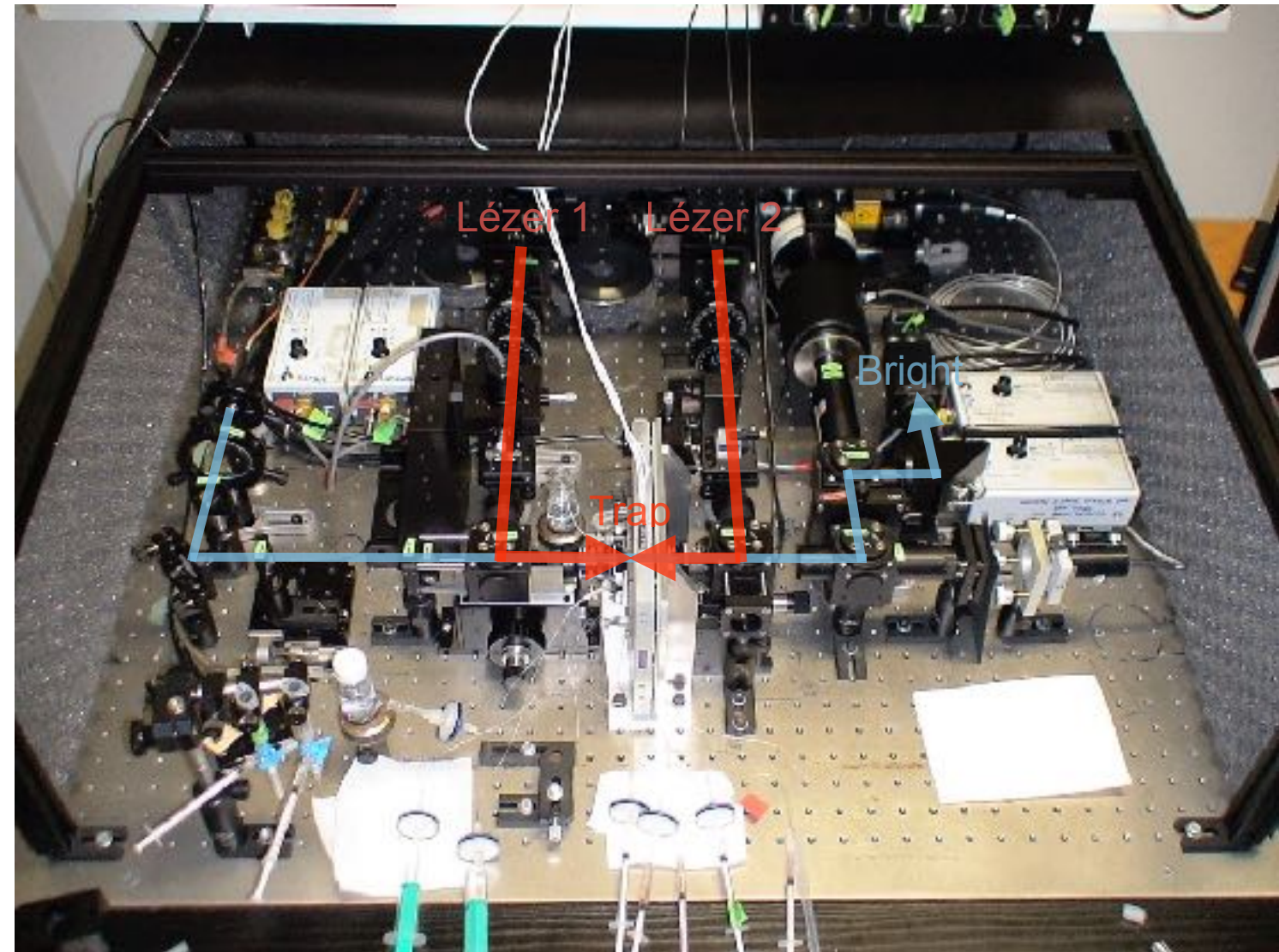

molekula ~ 10 nm

A lézercsipeszel erőt is lehet mérni

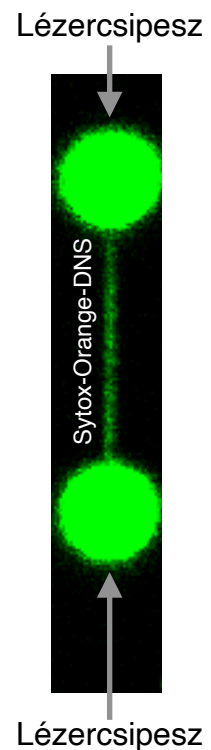
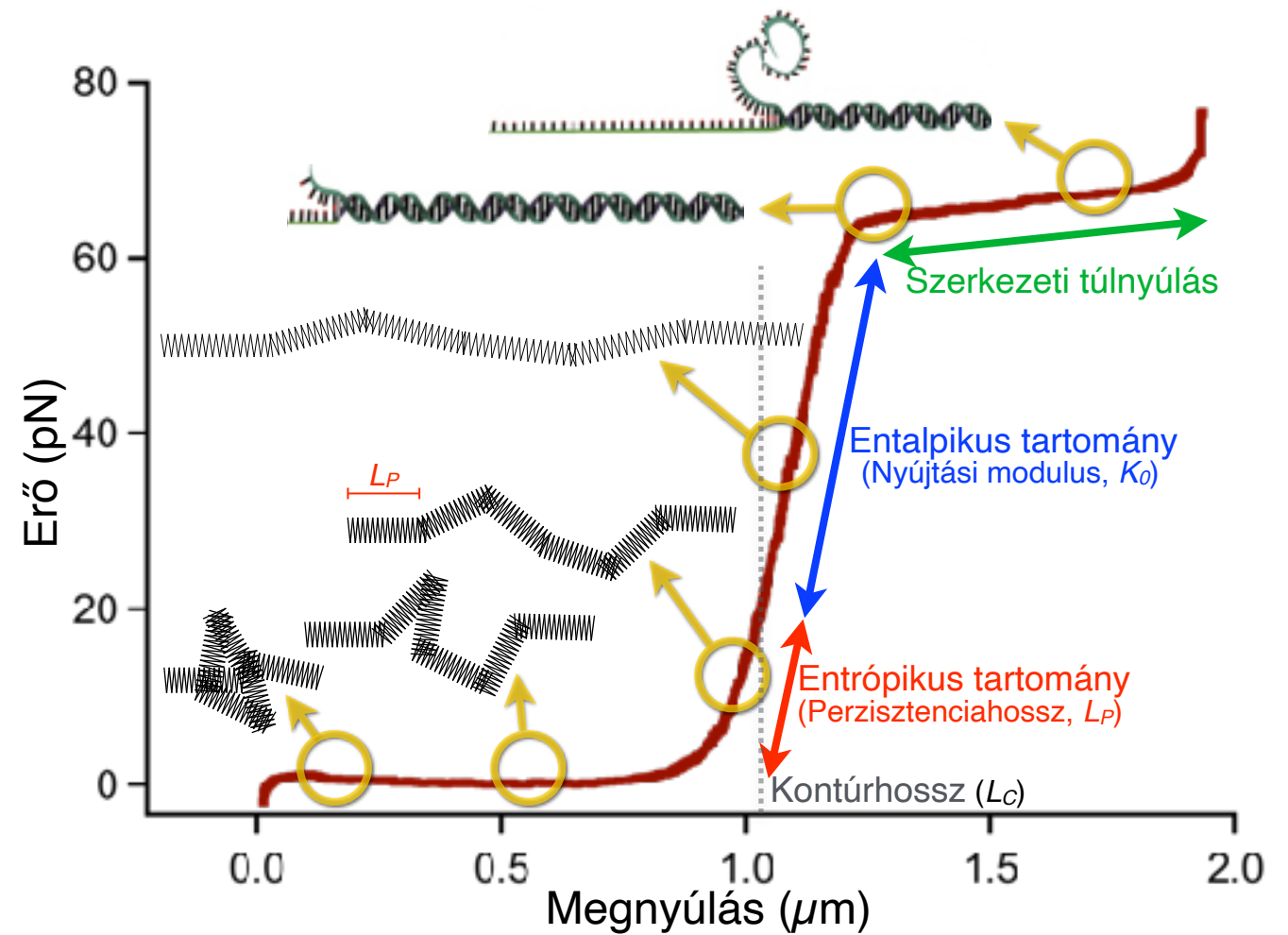
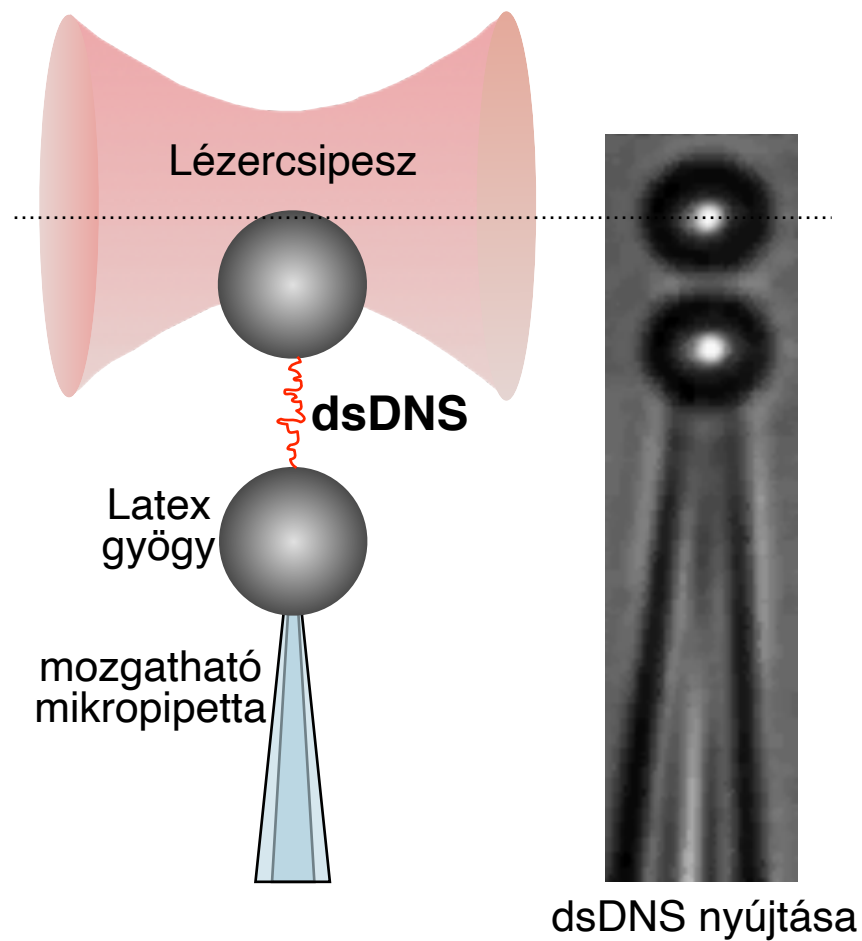
Két lézersugaras optikai csipesz berendezés

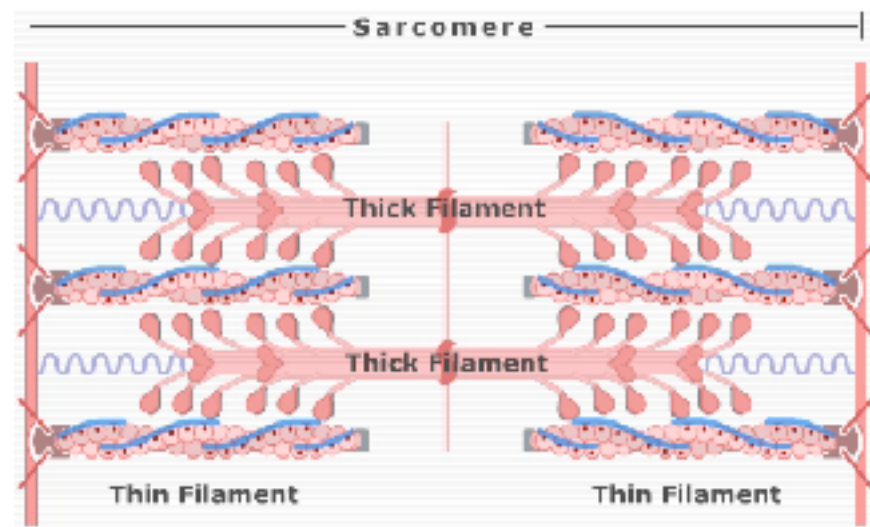
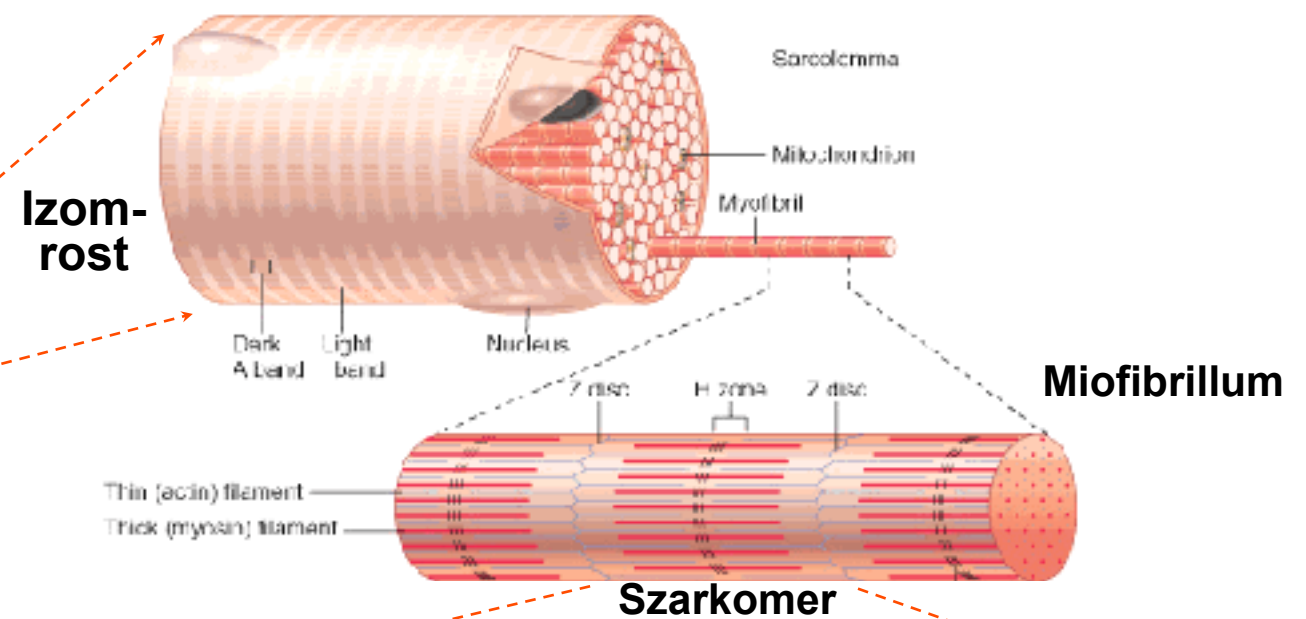
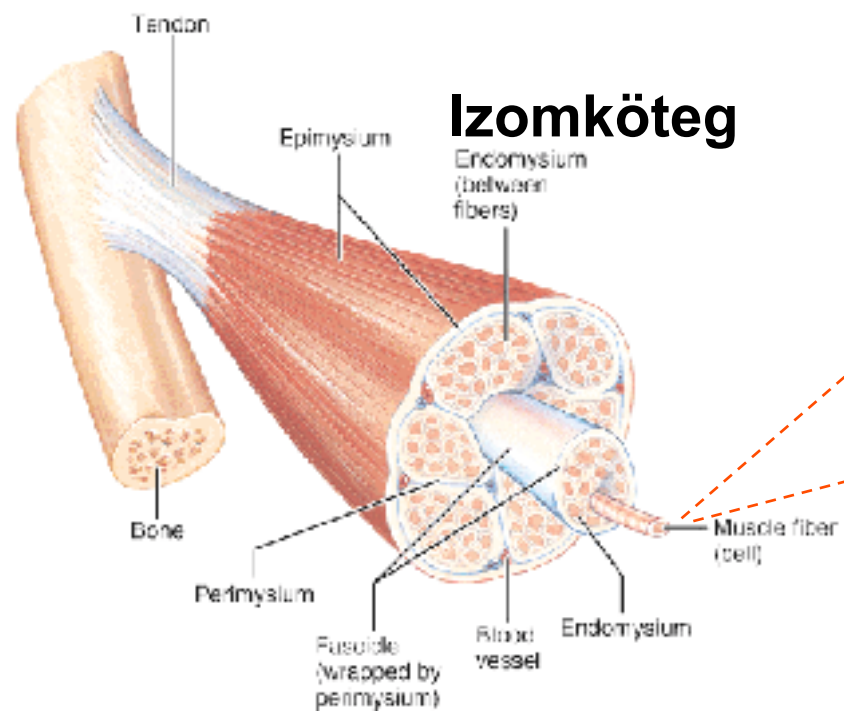
Erőkalibráció

- Fényimpulzus-változás közvetlen megmérése
- Ismert erővel való kalibrálás (Stokes erő)
- Ekvipartíció tétele

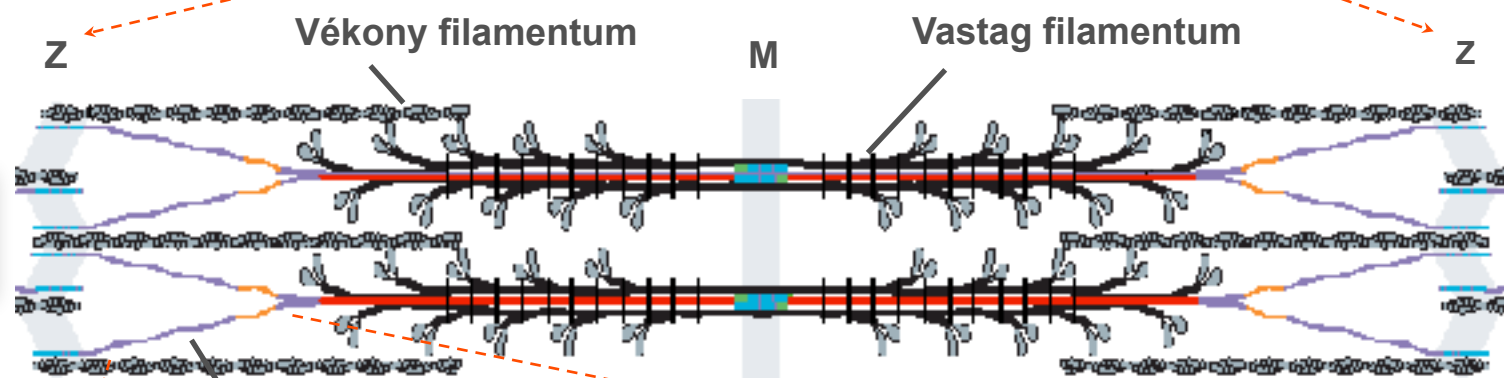
dsDNS mechanikai túlnyújtása

Titin: rugalmas molekuláris “gyöngyfüzér”

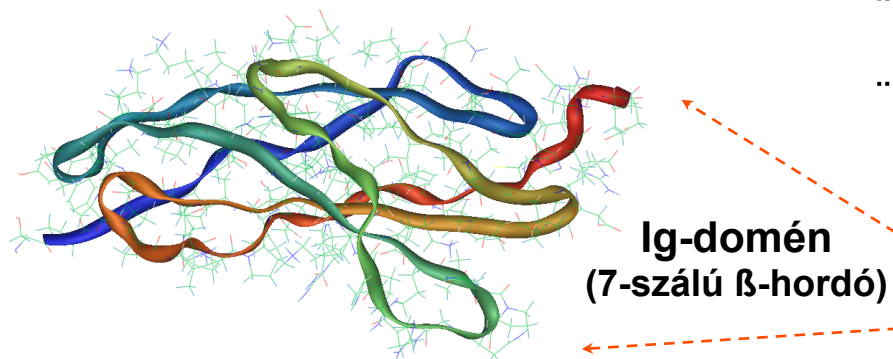
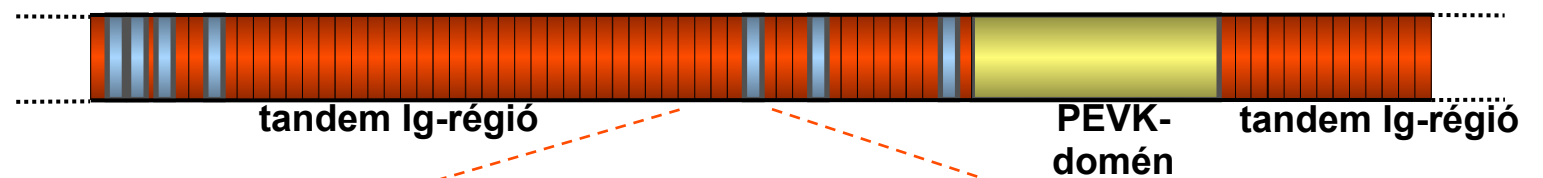

Össze-
húzó-
dás

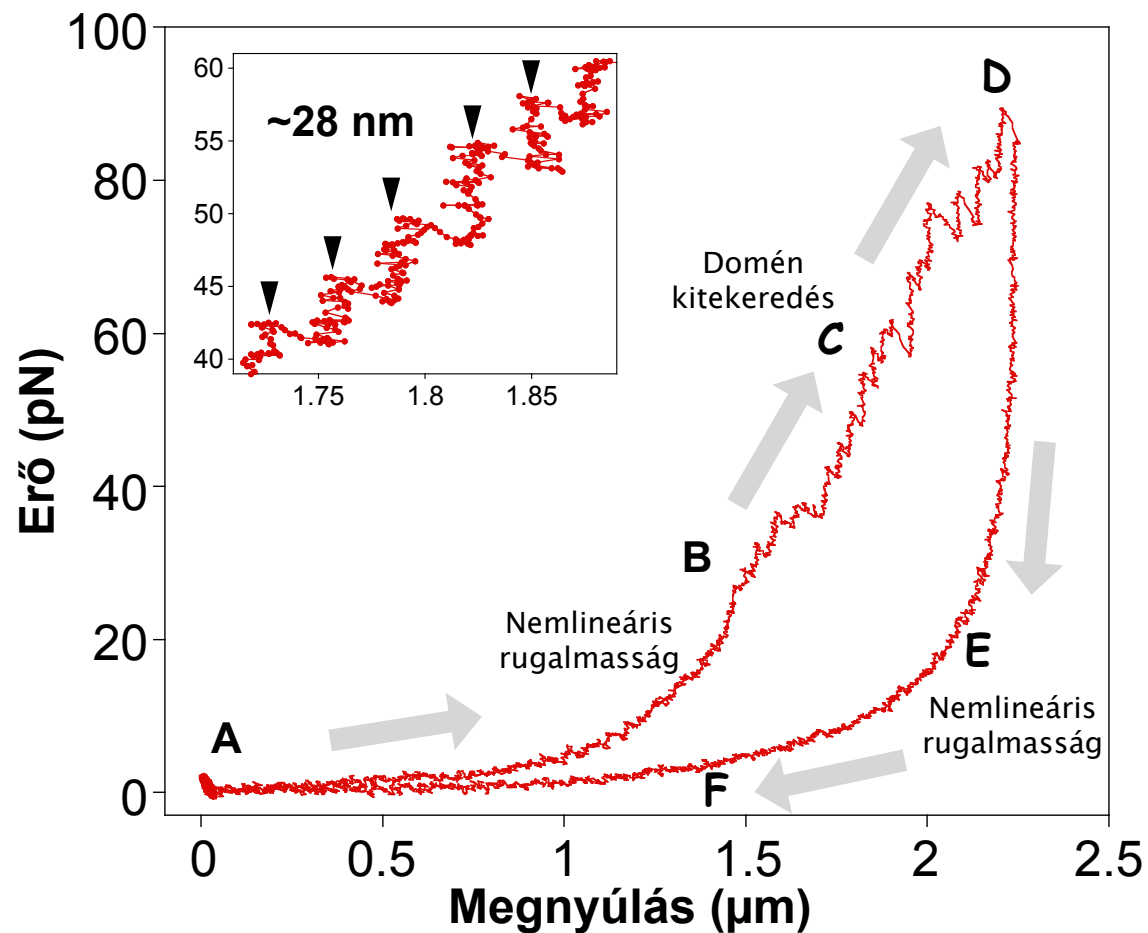
Titin

I-szakaszbeli szegmens

Titinmolekula nanomechanikája lézercsipesssel

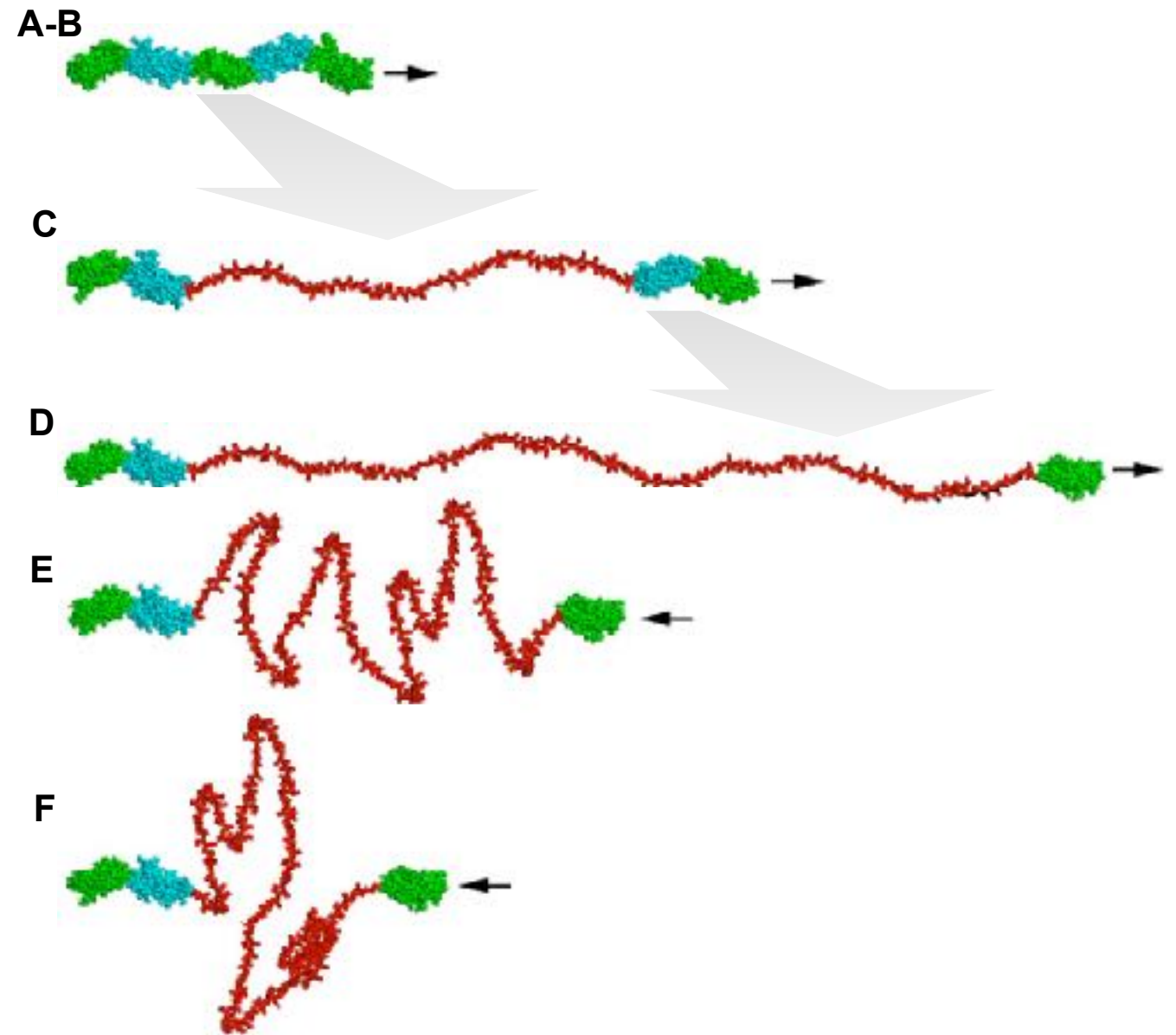
Erőválasz

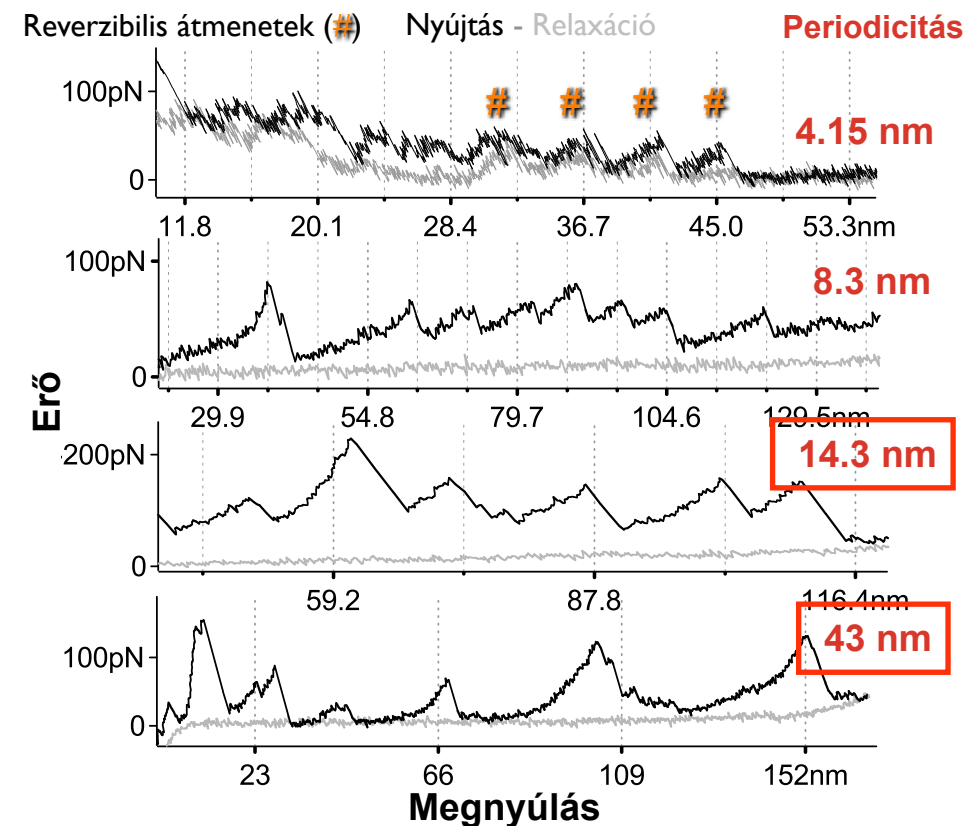
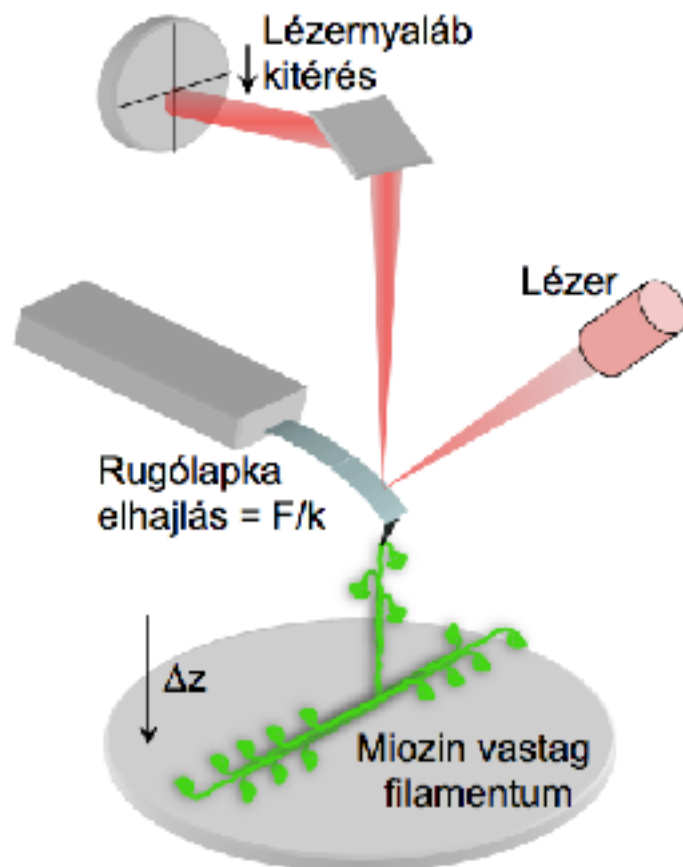
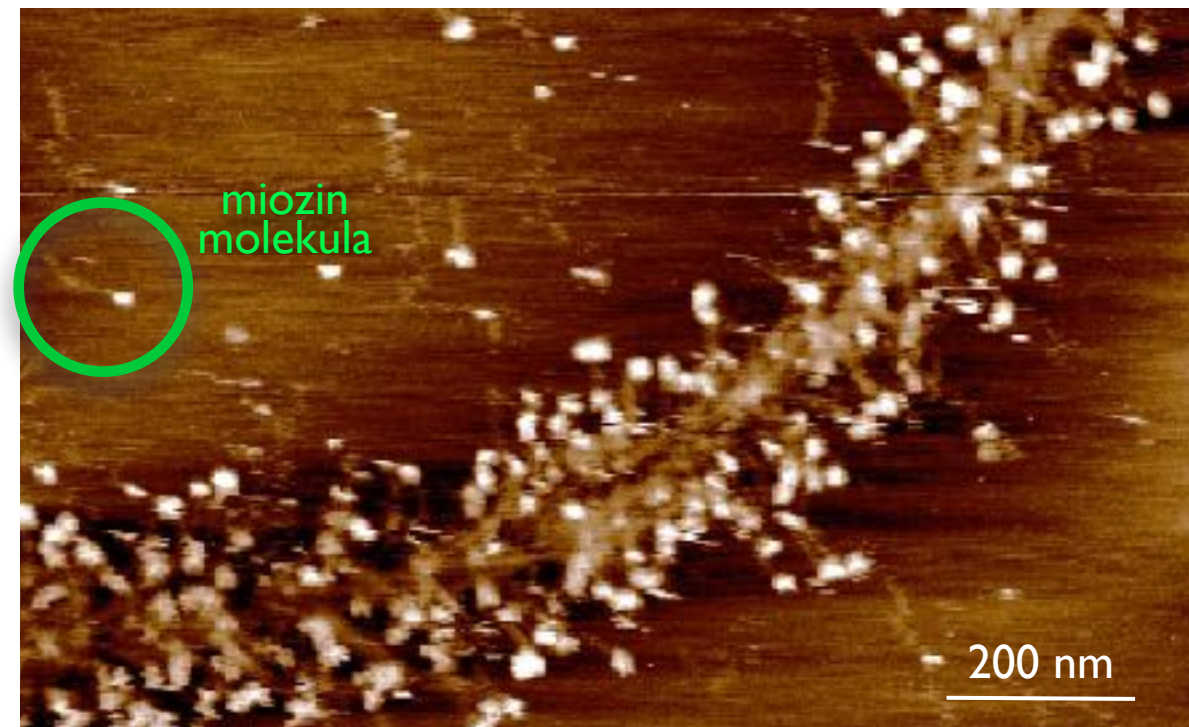
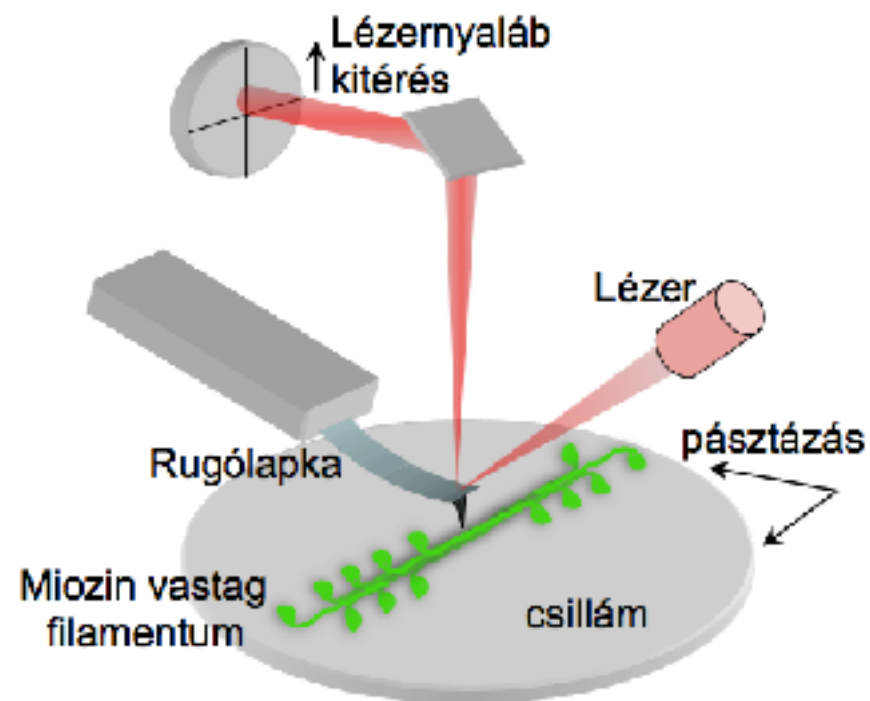
A domének egymás után, a mechanikai stabilitásuk növekvő sorrendjében tekerednek ki.

Erővezérelt szerkezetváltozások:

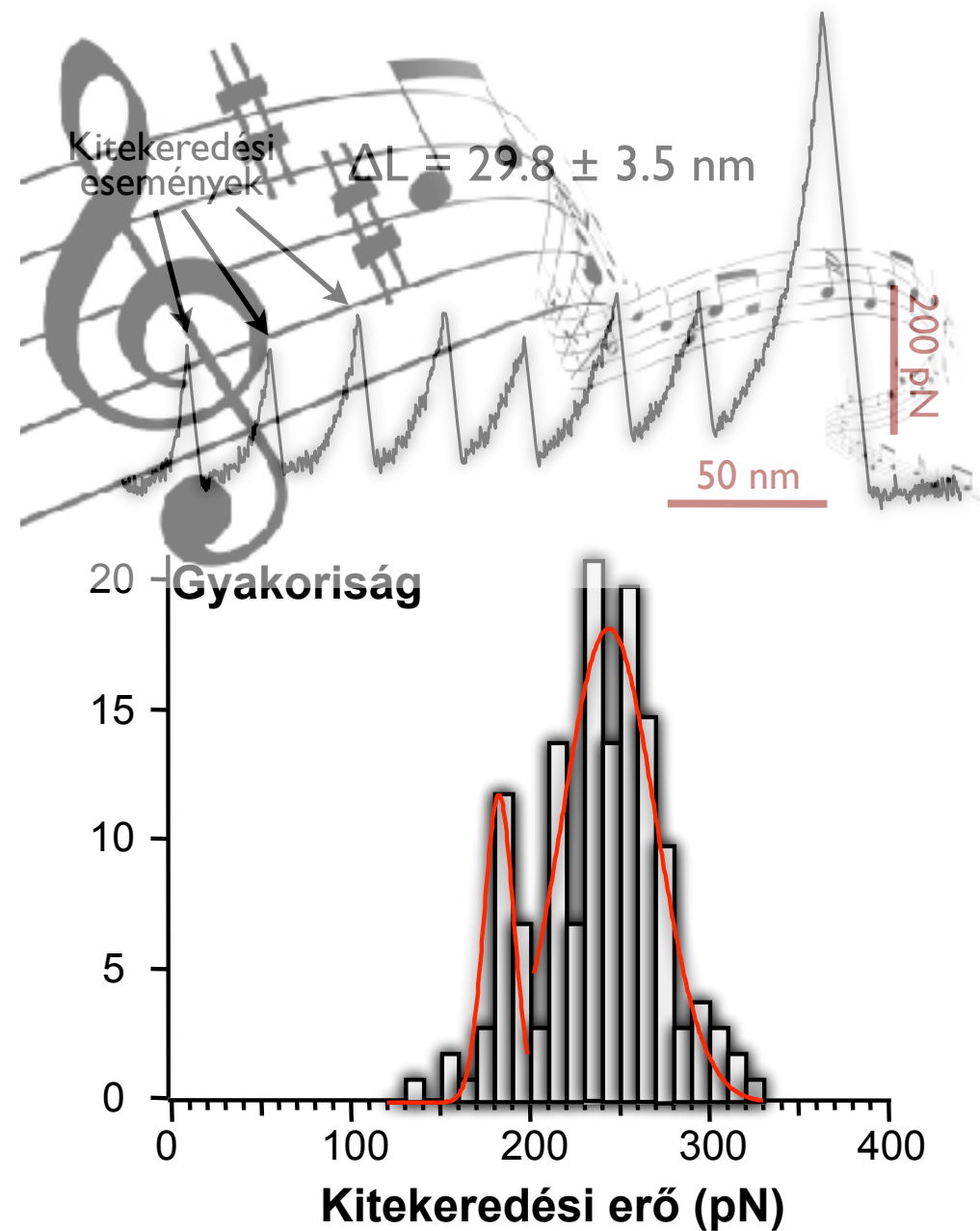
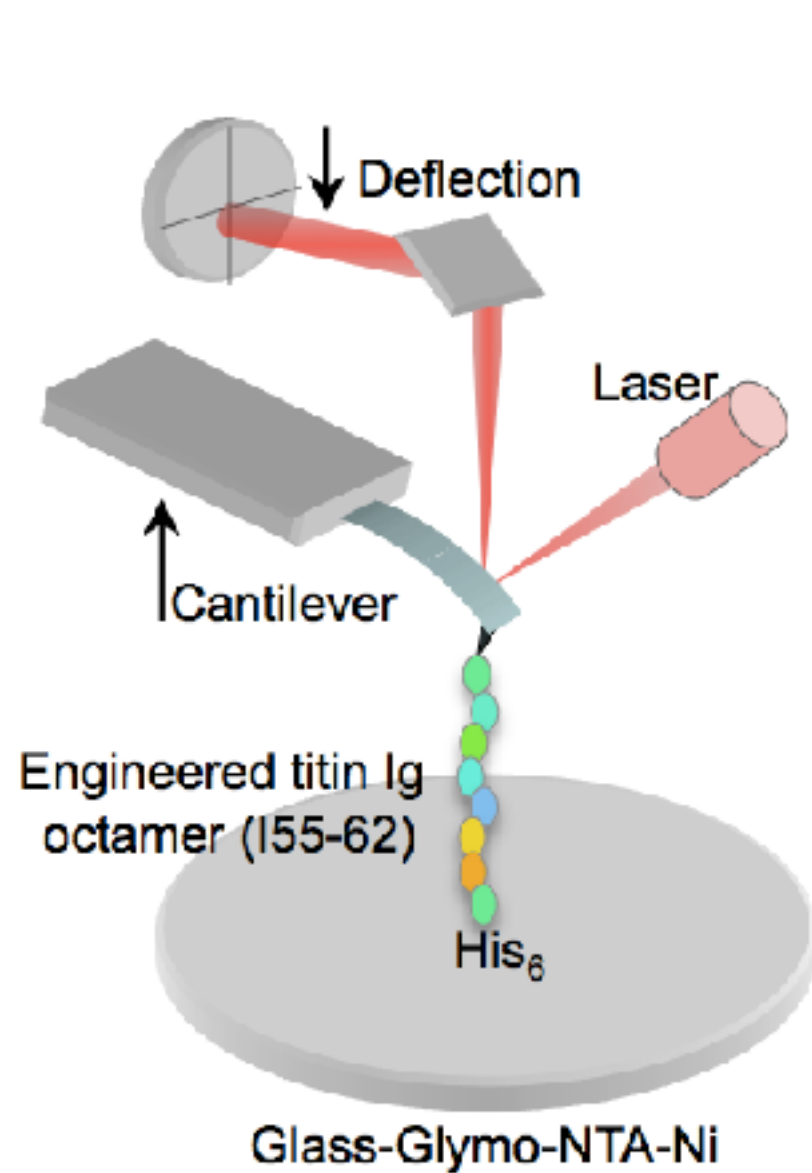
Nemlineáris rugalmasságra szuperponált domén kitekeredés

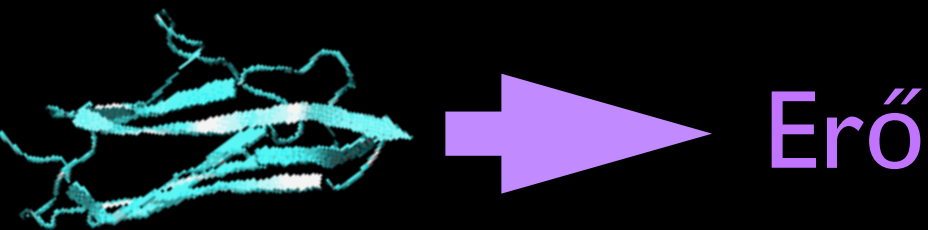
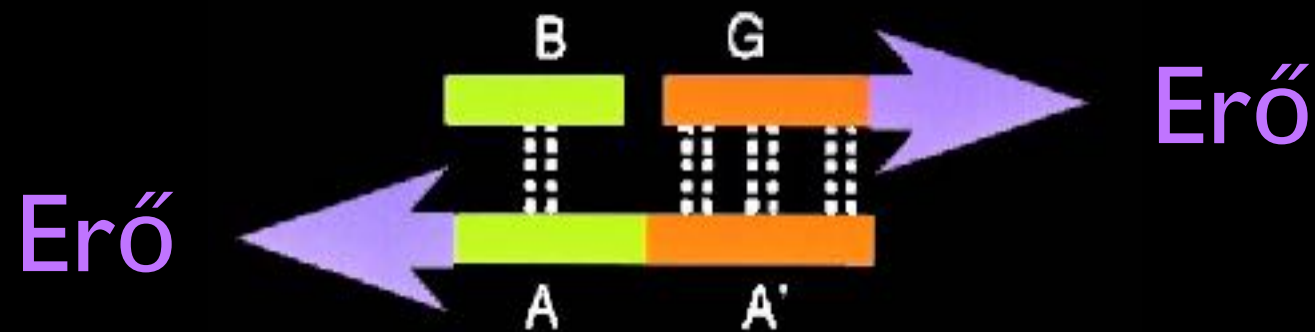
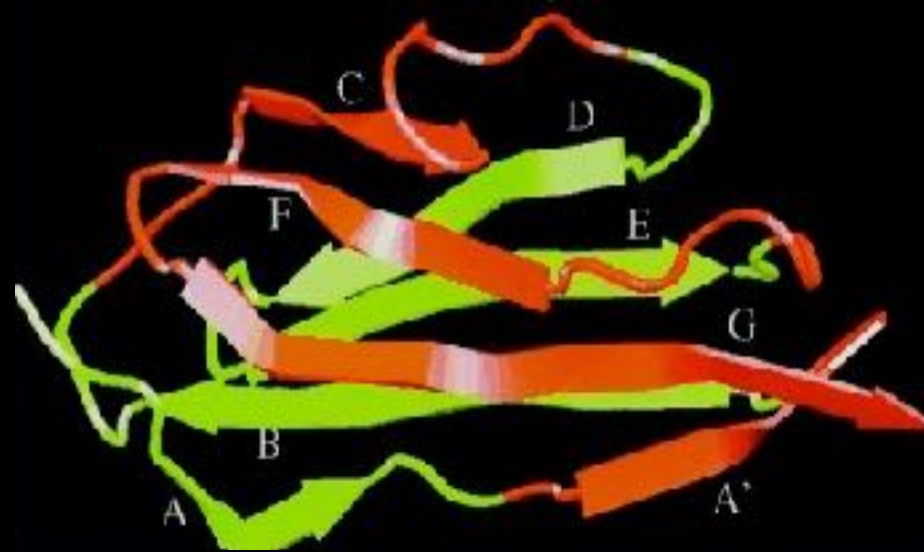
Molekulamanipulálás AFM-mel

Rekombináns titin fragmentum (Titin I55-62) nanomechanikája

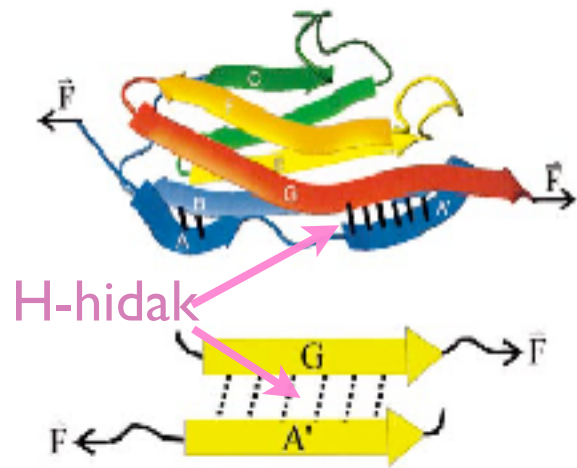

A titin doméneket párhuzamosan
csatolt H-hidak stabilizálják

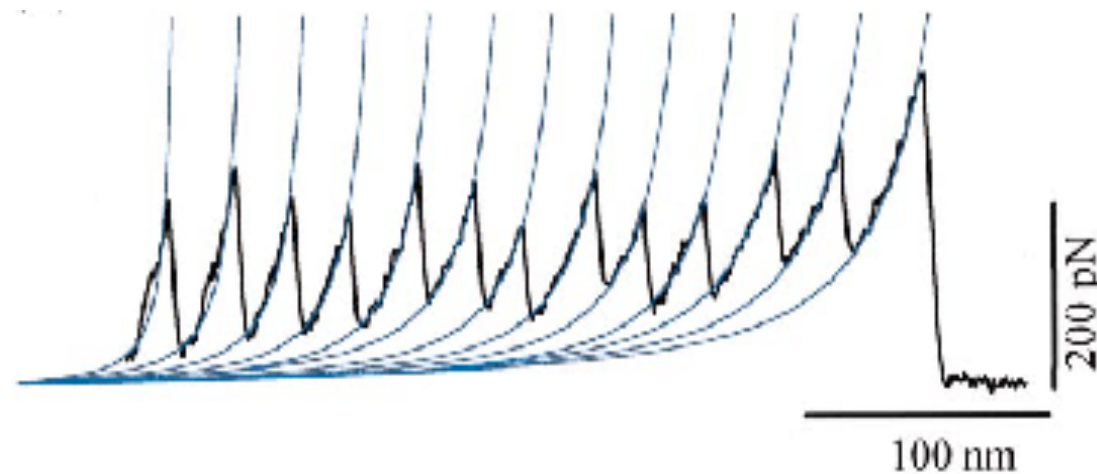

A mechanikai stabilitás biológiai logikája

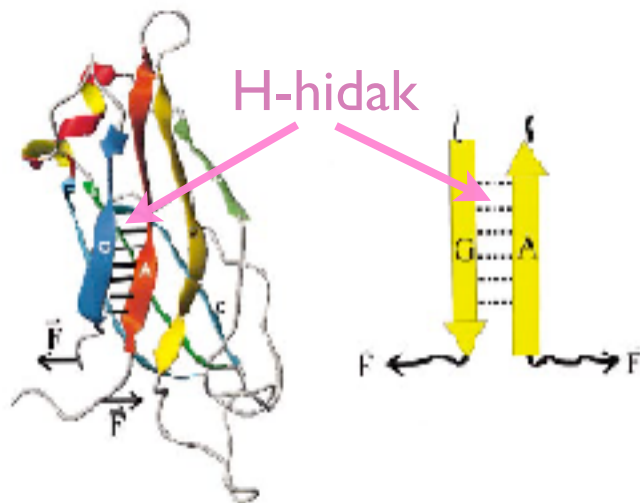
Szerkezetet összetartó H-hidak párhuzamos csatolása

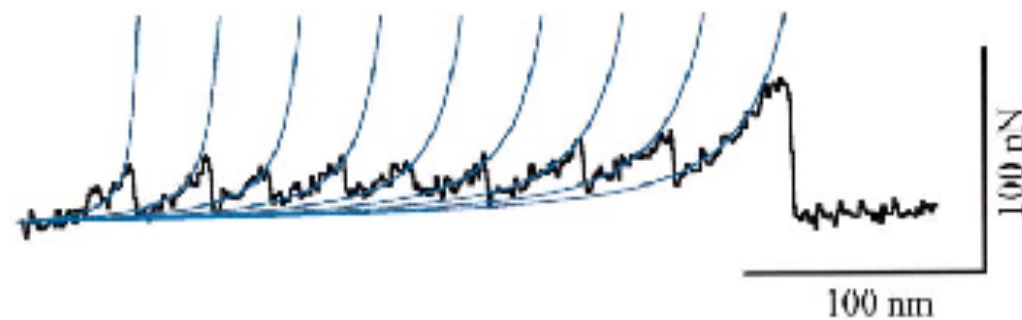
Nagy kitereredési erő

Szerkezetet összetartó H-hidak soros csatolása

Alacsony kitereredési erő

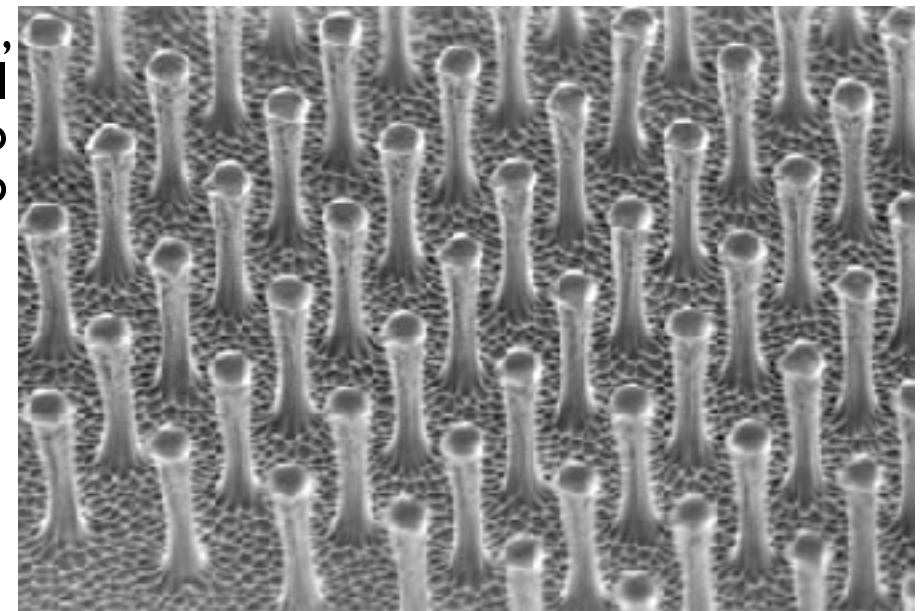

Makroszkópikus mechanikai stabilitás

Effektív ragasztóanyag a párhuzamos csatolás elvén

Mesterséges,
nanotechnológiával
készített gecko
talp

Gecko talp felületi
tapadása:
Párhuzamosan
csatolt Van der
Waals kötések a
serték és a felület
között

